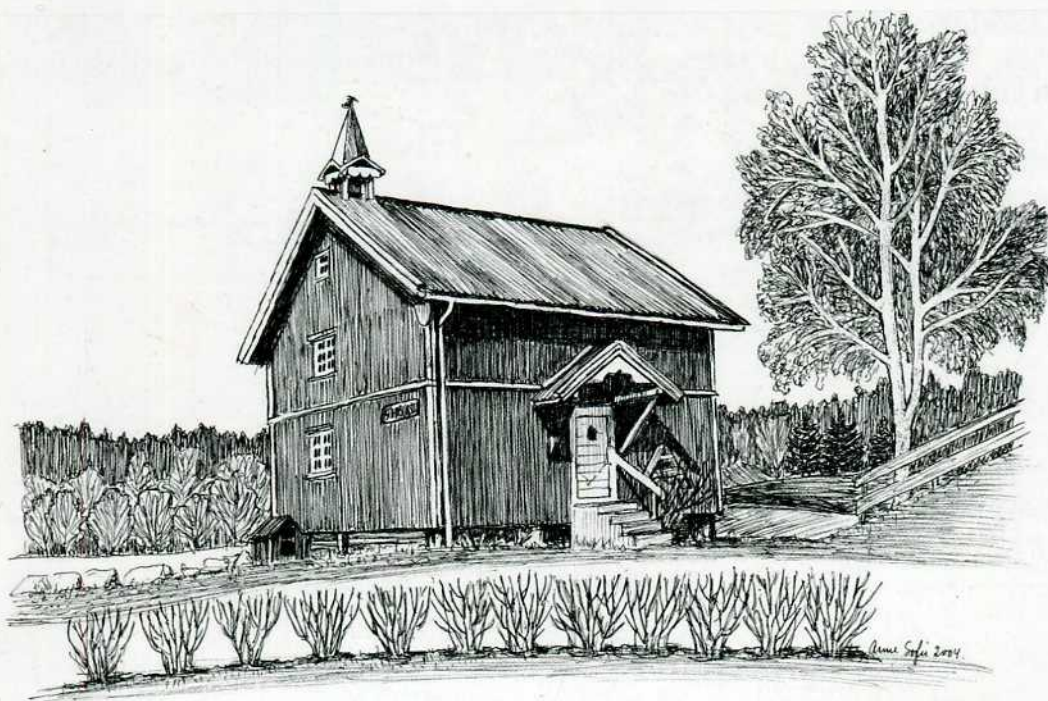

Inga

2004

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for INGA:

Solveig Rød
Synnøve Gundersen
Hans Erik Pedersen

Anne Sofie Bergerud har tegnet
forsiden: Stabburstua på Spydevold.

Kjære leser!

Velkommen til det 20. hefte av "INGA". I år er det 800 år siden kong Håkon Håkonsson ble født. Vi markerer det med en artikkel om Inga fra Varteig og hennes slekt. Flere små artikler kaster lys over Varteig-historien de siste 150 år, mens serien med gårdshistorier fortsetter med gårder både i midtre og østre Varteig.

Kvaliteten på fjorårets hefte var dessverre ikke god nok. Vi har derfor valgt å skifte trykkeri. Det har ført til økte kostnader, men de mange firmaer som støtter oss med annonser, gjør at "Inga" fortsatt kan selges til lav pris. Vi ber derfor våre lesere støtte opp om våre annonsører. Uten dem, intet hefte med lokalhistorie.

Redaksjonen vil få rette en takk til alle som har bidratt med stoff til heftet. En særlig takk også til Østfold fylkes billedarkiv for den hjelp og service vi får til billedmaterialet.

Innhold:

Inga fra Varteig og henne ættleg	side	3
Før traktoren ble allemannseie	side	21
Olaves Eriksen Brunsby	side	26
Tømmerfløtning i Skjebergvassdraget	side	29
Varteig Kristelige Ungdomsforening	side	31
"Lidt fra Varteig"	side	36
Gården Gressløs	side	38
Gressum	side	45
Hauger gård	side	48
Isetorp øvre	side	52
Spydevold-østre og vestre	side	55

L. Evensen as

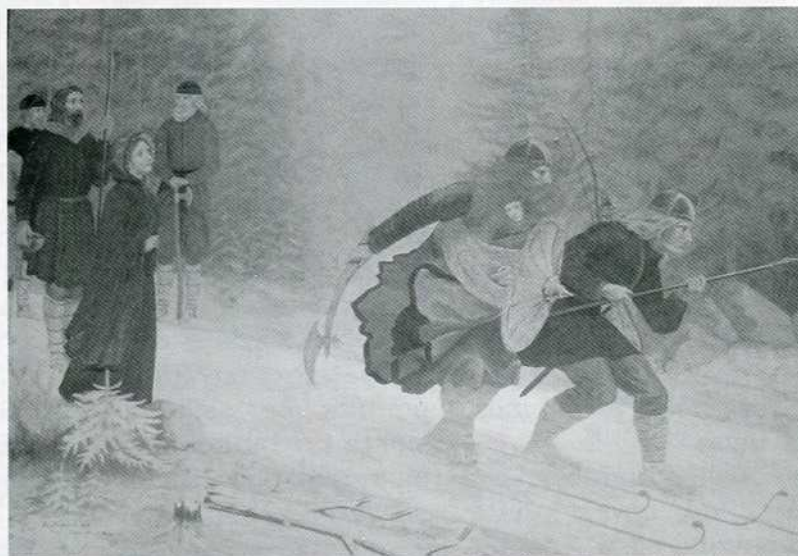
PELLYGATEN 71, 1706 SARPSBORG

INGA FRA VARTEIG OG HENDES ÆTTLEG

ved Solveig Rød

Ebbe Hertzberg skrev først på 1900-tallet en artikkel i *Historisk Tidsskrift*. Artikkelen gjengis her med tillatelse av Universitetsforlaget. Vi har gjengitt deler av artikkelen direkte (i kursiv), mens resten er gjengitt i et mer moderne språk.

Gunerius
Furuholmens
maleri

"I historisk tid har egnene omkring Kristianiafjorden aldrig gjennomgaaet en stærkere, mer omfattende og dybere nedtrængende folkebevegelse end den, som i de sidste aar af det 12te aarhundrede fremkaldtes ved Bagler-partiets kampe mot kong Sverre."

Den kan i vår middelalderhistorie kun sammenlignes med bevegelsen blant de norden- og vestenfjeldske bønder, som i 1030 førte til slaget ved Stiklestad og nasjonalhelgenkongens fall.

Denne veldige bondereisningen, som fant sted i første uka i mars, gir en overbevisende målestokk for den store forbitrelse den søndenfjeldske befolkning følte mot kong Sverre og alle hans gjerninger og alt hans vesen. På hele strek-

ningen fra Svinesund i øst til Telemark i vest og Romerike i nord hadde man så å si gått hver mann av huse. De skarene som strømmet sammen omkring Oslo om morgenen den 6. mars, beskrives "saa tætte som skogene." Likevel led de et ynkelig nederlag. Sverres taktiske krigskunst og Birkebeinenes store dyktighet med våpnene, førte også den gangen, som vanlig, til seier. Men selvfølgelig ble ikke stemningen blant folk noe mer gunstig for Sverres kongedømme av den grunn. Og bedre ble den ikke etter det hevne- og herjetoget som han foretok utpå sommeren samme år. Der gikk det hardt utover kystbygdene mellom Svinesund og Glomma.

"I de nærmestfølgende aar maa det især i egnene omkring Sarpsborg have sydet og boblet i folkedybet. De fleste har havt nære eller fjernere paarørendes fald at beklage, og for mange var gaardene brændt. At efterretningen om Sverres død i marts 1202 under disse omstændigheter er bleven modtagen med inderlig tilfredshet, er selvsagt, og ligesaa, at det omvendt fremdeles var med den yderste grad af modstrittende følelser, at man i 1203 saa sig nødt til i kraft af det mellom den nye konge og bisperne afsluttede forlig paa Borgarthing at hylde Haakon Sverresson. Men indtrykket af det overvældende nederlag ved Oslo 3 aar forud har endnu været for friskt, til at man vovet en ny reisning."

Blant de mer anselige bondeslekter som har båret og bevart dette hatet, har øyensynlig også vært de såkalte Varteig-menn fra Sarpsborgdistriktet. De hadde navnet sitt etter gården Varteig; en større landeiendom som senere ble oppstykket. Sognets opprinnelige kirke sto på denne gårdens grunn, og det har gitt navnet til det nåværende Varteig herred. (jmf. Rygh: Gårdsnavn, bind 1, s. 280). "Vartingene" har hatt gode slektsforbindelser; bl.a. forstår man at de har vært i slekt med den myndige Hamarbiskopen Ivar Skjalge som var særlig kjent for sitt fiendskap med Sverre-slekta. "Man kan derfor lettelig forestille sig, med hvilken stram og afvisende misbilligelse Varteigmændene ud paa høsten 1203 har erfaret, at en af deres egne, Inga,

selve datteren paa Varteig, havde indladt sig i et elskovsforhold med Sverre-ættens daværende repræsentant kong Haakon. Bekjendskabet var skeet, paa den maade at Inga havde opholdt sig i besøg hos sin frænde Audun i Borg, der maa have været en af Sarpsborgs mest anseede mænd."

Her har hun hatt anledning til å se og treffe kongen som tilbragte store deler av sommeren og høsten i Sarpsborg. Dette oppholdet skyldtes visstnok at det etter urolighetene i årene før, hadde vist seg nødvendig å reorganisere og sikre hele birkebeinerstyret i området. Inga av Varteig har på sin side tydeligvis vært for ung til å ofre politikk og slektshat til Sverreslekta en tanke. Hun har i Håkon bare sett den unge, vakre, kjekke og vennlige kongen.

Akvarell: Anne Sofie Bergerud

"Naar Munch nemlig (N.F.H. III s 429, jfr. 196-97) tænker sig Haakon født paa Færøerne senest 1173, om ikke et eller to aar før, og altsaa i 1203 mindst 30 aar gammel, støtter han sig til de saakaldte færøiske sagn om kong Sverres ungdom, hvilke af Gust. Storm er godgjorte at være ganske apokryfe. Haakon er øiensynlig, som hans fra kongeaften hentede navn viser, i modsætning til hans på Færøerne fødte ældre halvbror Unas, der først senere fik navnet Sigurd efter den paastaaede farfar, født i Norge, efterat Sverre var optraadt som tronkræver, altsaa tidligst i 1178. Dette stemmer ogsaa nogenlunde med, at han først i 1197 nævnes som deltager i krigsbegivenhederne, omend dette, naar det gjaldt kongens egen søn, heller kunne tyde paa, at han var endnu yngre og født først for eksempel efter 1180. Yngre endda har for-

Kong Sverre
Klebersteinhode fra Nidarosdomen

modentlig Inga været. Hendes alder ved sammentræffet med Haakon i 1203 kan maaske helst sættes til omkring 18 aar, saaledes at hun har været født omtrent 1185. Desto mindre har hun formaaet at ane, at hun ved at inlade sig paa et saadant eventyr gjorde sin livsskjæbne til en af de mest bevægede og romantiske i hele den norske sagatid.

Forholdet mellem hende og kongen blev snart aabenbart for hans omgivelser og har selvfølgelig heller ikke længe kunnet holdes skjult for Audun i Borg eller Ingas øvrige slægt. Efter kongens afreise har hun derfor visselig gennemgaaet onde dage, og verre maa det være blevet, da det, formentlig henimod juletider, ligesaa lidt kunde blive en hemmelighed, at hendes forbindelse med den forhadte Sverre-ætt ikke vilde blive uden frugt. Ikke længe efter maa det dessuden være rygtedes, at hendes ufødte barns far, den unge konge, allerede var død ottende dag jul (1ste januar 1204), en efterretning, som vel til at begynde med har været nær ved at knuse den ulykkelige. Hendes nærmeste har da nu ogsaa ganske slaaet haanden af hende og nødt hende til i sine fortvilede omstændigheder at søge tilflukt hos fremmede.

Når man studerer sagaen, forstår man at det må ha vært Ingas far som sto bak den harde behandlingen. Vanligvis er man ellers ganske godt underrettet om navn på fedrene til de mer kjente kongelige friller i middelalderen, men Haakon Haakonssons saga unngår helt å gi oss navnet på

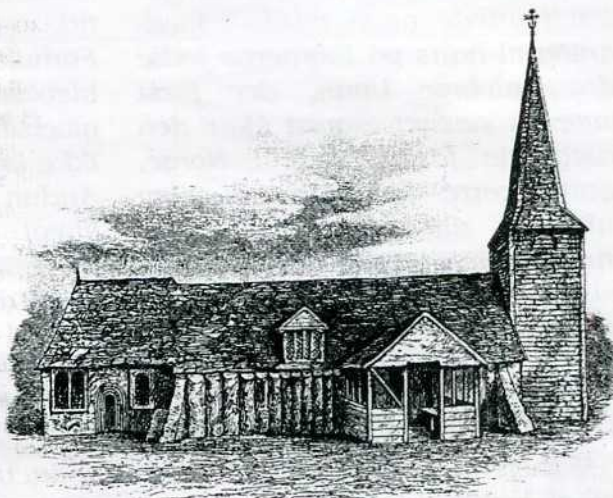

denne kongens morfar. Et par av brødrene til Inga omtales ved navn, og når farens navn da ikke nevnes, må det skyldes at minnet om han var ubehagelig for kongefamilien.

"At Inga valgte at ty til det et par mil længere oppe ved Glommen liggende herred Eidsberg, eller som det den gang hed Heggen, har øiensynlig havt sin bestemte, i sagaen ligeledes kun antydningssvis berørte grund. Paa gaarden Huseby i Heggen boede nemlig den eneste bonde paa lang leid, der var bekjendt for at være en ven af kong Sverres ætt. Erlend af Husebø roste sig af at nedstamme fra hin Guthorm Graabarde, som var far til den af Harald Gilles friller, der blev mor til Sverres paastaaede far, kong Sigurd Mund. Langt ude, men i hine tider nær

nok at regnes med, ansaa Erlend sig derfor i slægt med denne gren af kongeætten. Maaske har Inga under kong Haakons ophold i Borg ogsaa havt anledning til ved hunden at se Erlend paa skyldig hilsebesøk hos kongen. I hvert fald maa det have været haabet om hans hjælp, som har bragt hende op i hans nærhed. Heller ikke han har imidlertid fundet det trygt at optage hende i sit hus. Dertil var vel hans Birkebeiner-sympathier for velkjende. Mindre opsigt og mistanke vilde det derimot vække, om hun kunde faa ophold hos hans ven og nabo, præsten Thrond paa Folkensborg, der rigtignok likeledes stod paa Birkebeinernes side, men for-

modentlig som præst i Baglerbispens Nikolas'stift, har været forsigtig nok til ikke at lade dette blive videre bekjendt. Det maa desuden erindres, at de allerflæste norske landspræster endnu paa denne tid paa en eller anden maade var gifte, hvilket ogsaa for Thronds vedkommende var tilfældet. Da paa som-

Folkenborg

meren 1204, formentlig omkring Sankthans, fødte da Inga paa Folkensborg et guttebarn, der som vanlig, naar faren var død, opkaldtes efter denne.

Medens Inga vedblev at opholde sig paa Folkensborg, antog forholdene i landet atter et stedse mer forvirret præg. Endnu sommeren 1204 døde barnekongen Guthorm Sigurdsson, den sidste kjendte mandlige ættling af Sverre, og fulde af nyvakte forhåbninger reiste Baglerne sig paa ny med Erling Steinvegg som partikonge. Riget indfandt Birkebeinernes nye konge, Inge Baardsson af Rein, sig sommeren 1205 i Viken og tiltvang sig hylding baade paa Haugathing ved

Tønsberg og paa Borgarthing; men til gjengjæld opnaaede Erling Steinvegg det samme i Nidaros paa selve Ørethinget, og overhovedet kom partikampene atter i fuld gang. Under disse omstændigheder var det farlig at sidde med en Birkebeiner-konges søn midt inde i den mest birkebeiner-fiendtlige del af Viken. Der gikk lumske rygter om aarsagerne til de to uventede kongedødsfald i Sverre-ætten i løbet af et og samme aar, og hva der kunde tiltroes de intrigerende faktorer ved Birkebeinerne egen kongehird i Nidaros, kunde med endnu større sandsynlighed i Viken tiltænkes de forbitrede Baglere.

Da det nærmet seg jul i 1205, anså både presten Thrond og Erlend på Husabø at situasjonen var svært vanskelig. De bestemte seg derfor for å bringe barnet og moren til deres nærmeste slekt og parti-høvdingene i Nidaros. Munch har behandlet spørsmålet om hvorfor de ikke heller valgte å overlate barnet til kong Inge da han var på Borgartinget sommeren 1205. De forklaringene som Munch selv prøver å gi på dette spørsmålet, synes alt annet enn innlysende for Hertzberg. Han mener at det ganske enkelt har vært slik at de ikke våget å la Inga vise seg i Sarpsborg eller den nærmeste omegn. Der var det jo mange som kjente henne, og slektningene hennes kunne anvende slektsmyndigheten til i all stillhet å tilegne seg barnet. Det ser derfor ut til å stemme at det, slik sagaen beretter, utenom Thrond og Erlend bare var prestens kone og to sønner som visste hvem Inga og barnet var.

Slektningene hennes i Borg og Varteig må ha svevet i uvisshet om hvor det var blitt av henne. I lengden var nok imidlertid umulig å bevare en slik hemmelighet, og det har derfor vært på høy tid da Erlend og Thrond før jul 1205 på vinterføre dro nordover med moren og den 1 ½ år gamle kongesønnen. "Som sit nærmeste maal havde det lille følget stillet sig Hamar for øie. Her sad der to af Birkebeinerne sysselmænd, fra hvis side de mente at kunde vente baade god modtagelse og virksom hjælp for den videre reise. Men de to krigshøvdinge befandt sig selv i knibe. Trods de anseelige flokke af stridsmænd, som de omgav sig med, levede de i stadig frygt for overfald fra de ogsaa rundt om paa Opplandene huserende Baglere. Afse nogen større eskorte til kongesønnens ledsagelse over fjeldet turde de derfor ikke. Ei engang julefred formaaede de at berede flygtingerne. I saa henseende havde disse ikke regnet tilstrækkelig med biskop Ivar og den skarpe udkig, han holdt med sine fiender, de to Birkebeiner-sysselmænds gjøren og laden. Han fik straks greie paa, hva det var for et makt-paaliggende barn, som det paa selve julaften til Hamar sydfra indtrufne følge medbragte, og benyttende sig af sit slægtskab med gutten, inbød han med tilsyneladende velvilje mor og barn til at tilbringe julehelgen hos sig. Da det er udelukket, at det kan have været paa Sverre-ættens side, at den nævnte saa fiendtlig sindede Hamar-bisp har været beslægtet med Haakon Haakonsson, maa

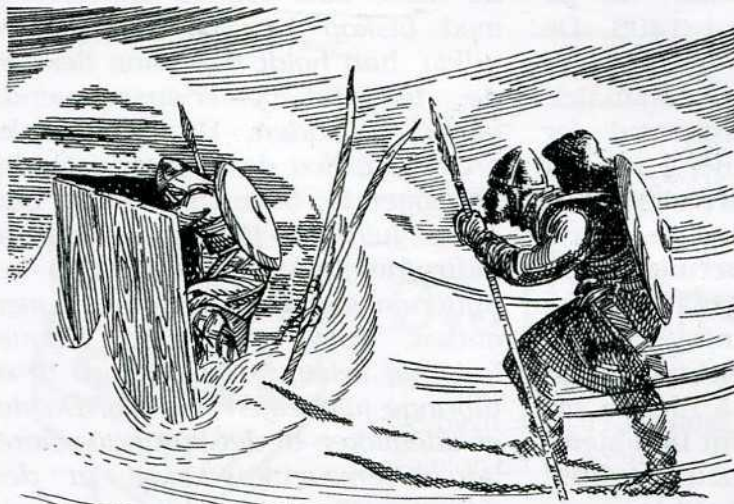
slægtskabet have knyttet sig til dennes mor, altsaa Inga selv. Til dette punkt vil jeg forhaabentlig ved en anden leilighed kunne komme tilbake.

I denne forbindelse er det nok å understreke at Inga og hennes ledsagere var fullt på det rene med at "frende var frende verst". Allerede 2. juledag ble følget med barnet, i all hemmelighet, fraktet videre oppover til Lillehammer. I mellomtiden prøvde man å hindre at biskopen gikk til ytterligere skritt ved å forespeile ham at følget, når de etter jul følte seg uthvilte, ville benytte seg av hans gjestfrihet. Å ta seg over fjellet fra Gudbrandsdalen til Østerdalen og videre over til Dovre, var utenkelig på de korte midtvintersdagene. Man ventet derfor på lysere dager på senvinteren. Inntil fastetiden begynte, lå følget i all stillhet værfast på en liten gård ved Lillehammer. Da de endelig brøt opp, hadde det samlet seg flere birkebeinere. Det kan ikke

sies med sikkerhet om Thrond prest og Erlend nå skiltes fra Inga og kongsbarnet og dro tilbake til hjemmene sine i Heggen. Det som er sikkert, er at biskop Nikolas til sist, gjennom sin embedsbror og partifelle på Hamar, hadde fått nyss om ferden og grunnen til den, og at han hadde underrettet de Baglerhøvdingene som overvintret i Tønsberg om dette.

Men inden den af disse utsendte, betydelige hærafdeling, anført af hele 8 sveitehøvdinge, der hadde befaling til at bemægtige sig den kongebaarne gut, var naaet op til Hedemarken, var følget allerede kommet ned i Østerdalen og paa vei videre nordover. Overgangen fra Faaberg havde været frygtelig. Som det synes allerede den første dag efter opbruddet kom de ud for en voldsom snestorm, der tvang følget til at dele sig og sende barnet i forveien med et par dygtige skiløbere, som med nød og neppe bragte det i ly i en utlade. Overhovedet pleiede

samtiden at sammenligne denne Ingas farefulde flugt med sin lille søn med den i sagnet saa berømte undvigelse, som Olaf Trygvassons mor Astrid under lignende møie og farer blev nødt til at foretage for at redde sit kongebarn fra dronning Gunhilds efterstræbelser.

*Skiløpere underveis til Nidaros med vesle Håkon.
Fra Hæreid og Amundsen. "Vi ere en nasjon."*

Etter at det hadde kommet fram til Østerdalen – til hvilken bygd er det umulig ut fra sagaen å si – var imidlertid faren forbi for Inga. Befolkningen tok seg av henne og hennes ledsagere med iver og varme og eskorterte dem nordover. Da den utsendte Baglerstyrken fikk greie på det, fant de ut at de burde dra fra Hedemark igjen.

I Nidaros sies det at først vakte ryktet om at et nytt kongsemne var på vei, uro ved kong Inges hird, men da det viste seg å være en sønn av Håkon Sverreson, og altså den eneste mannlige etterkommer etter Sverre, ble han mottatt med jubel og inderlig tilfredshet av birkebeinerne.

Også kong Inge viste seg meget vennskapelig og lot mor og barn bo i kongsgården. For øvrig skal Inga straks etter ankomsten ha tilbudt seg å bære jern for å bevise at hun snakket sant om sønnens kongelige herkomst. Dette tilbudet fikk hun imidlertid ikke anledning til å innfri før langt senere. Slik endte det første merkelige kapittel i beretningen om Inga fra Varteigs liv.

II

Det var imidlertid langt fra, at hermed for Inga al uro var forbi. Neppe var endnu to maaneder hengaaede efter hendes ankomst til Nidaros med sin søn, da Baglernes ligesaa uforudseede som blodige overfald paa Birkebeinerne fandt sted natten til den 22de april. Som bekjendt feiredes dagen forud et fornemt bryllup ved hirden, og trods en varslende underretning, som inløb om aftenen, blev der af de

drukne mandskaber intet vagthold ordnet. Følgen var, at Baglerne utpaa natten sværmede om i hele byen, inden de fortunlede Birkebeiner kom sig op og ud. Et stort antal af deres første mænd blev nedhuggede, og det var kun med den yderste nød, at kongen selv og hans brødre reddede sig. Ved denne frygtelige anledning har sagaen intet at berette om kongesønnen Haakon og hans moder. De synes under den almindelige forstyrrelse at være bleven glemt baade af

Baglere: Biskopen til høyre har en biskopstav - en bagal.

Utsnitt fra en antemensale fra Nedstryn kirke.

fiende og ven. Annerledes kan det vanskelig forklares, at Baglernes høvdinger, som for kort tid siden havde været saa ivrige efter at faa fat paa Haakon, ved denne leilighed ikke særlig sørgede for at bemægtige sig ham.

Men Inga har selvfølgelig pånytt gjennomlevd en skremmende natt. Hun måtte jo hvert øyeblikk vente at barnet skulle rives ut av armene hennes, men heldigvis ser det ikke ut til at baglerne gjorde byens kvinner noe vondt, og derfor har vel hun og den lille gutten sluppet ubemerket vekk sammen med mange andre. (Dette nevner også Munch III, s. 495-96.)

Det neste året (1206-07) tilbragte Inga fra Varteig sammen med sin sønn ved hirden til jarlen Håkon Galen. Han var, som kjent, kong Inges halvbror og dattersønn av kong Sverres antatte far Sigurd Mund. Det kan vel ha vært forskjellige grunner til at han tok seg så varmt av den unge kongesønnen. I hvert fall grep han ofte anledningen til å framheve guttens fortrinnsrett til tronen. Inga må derfor ha følt seg noenlunde trygg i hans nærhet, selv om man aner at hennes forhold til jarlens svenske hustru, Kristine Nikolasdatter, ikke var det beste. Denne Kristine var søsterdatter til Sverres gjellevende dronning Margrete, som var datter av den svenske kongen Erik den hellige.

Det varede imidlertid ikke længe, før Inga for sit barns skyld paany skulde utstaa en haard tid. Hun blev i sanhed ikke sparet for at erfare, hvorledes det i hine tvedragtens dage var at vide sig som mor til en vordende konge.

Da kong Inge og Haakon jarl vaaren 1207 drog sydover med sin flaade for at bekjæmpe Baglerne, tog de for sikkerheds skyld de kvindelige medlemmer af kongeaetten med sig og deriblant ogsaa Inga af Varteig

med hendes søn. I Bergen efterlodes damerne og kongsemnet paa borgen Sverresborg, som det tryggeste sted, hvor de kunde anbringes. Medens Inge og Haakon drog længere syd og østover og de paa sommeren beseirede Baglerne ved Tønsberg, lykkes det imidlertid en anden afdeling af disse under den nye Bagler-konge Filip af Stovretims egen befaling at tvinge Sverresborg til overgivelse. Ved denne leilighed kom da virkelig lille Haakon Haakonsson med sin moder i Baglernes vold. Erkebiskop Thore befandt sig imidlertid ligeledes i Bergen, og da han ved underhandlingerne om borgens kapitulation havde gaaet imellem parterne, som et slags tillitsmand for begge, har han benyttet sig heraf til at forlange sig udleveret baade de kongelige damer og kongsemnet, en andmodning, som er blevet ham indrømmet. Øiensynlig har kong Filip, da det kom til Stykket, ikke ment at burde gjøre stærkere brug af det tilfælde; der havde ført Birkebeinernes kongesøn i hans magt, dels har i saa henseende erkebiskopens forestillinger virket, dels var Filip ikke i Bergen under direkte indflytedelse af en saa kraftig herskernatur som broren, biskop Nikolas. Følgen blev, at da Baglerne kort efter maatte rømme Bergen for den sig østfra nærmende Haakon galen, fandt denne gutten og Inga i god behold i erkebiskopens værge.

Jarlen kunne bare bli i Bergen en kort tid før han måtte ile tilbake og hjelpe sin bror kongen som fremdeles opphold seg i Tønsberg. Baglerne hadde brent ned og øde-

lagt Sverresborg, og han påla systeren Dagfinn Bonde å gjenreise borgen og ta vare på den unge kongesønnen. Ved denne anledningen nevnes ikke Inga, men trolig ble også hun igjen i byen. Senere denne urolige sommeren så kong Filip og Baglerne seg igjen sitt snitt til å overfalle Bergen. Dagfinn Bonde trak seg da tilbake til den halvferdige borgen med en liten styrke på 25 mann. Hit tok han også kongesønnen. Ved denne anledningen måtte altså Inga skilles fra barnet sitt, for under de rådende omstendigheter har det neppe vært tilrådelig å ta med seg kvinner. Baglerne satte også alt inn på å få borgen til å overgi seg. Dagfinn forsvarte seg lengst mulig, men da Baglerne gjorde forberedelser til stormangrep, forsøkte han å redde den treårige Håkon. Gutten ble heist ut over borgmuren i en kurv, og man ba om at de ville skjenke han livet. I kurven la han også et kostbart sverd som var ment som gave til Dagfinns egen svoger, Gyrd skjolge, som var en av baglernes høvdinge. Denne gikk straks fram og tok imot både sverdet og barnet. Samme dag fikk også Dagfinn og hans menn fri utgang fra borgen, som så pånytt ble revet ned. Kongesønnen Håkon var nå for alvor kommet i baglernes vold.

Hvilken idelig uro Inga af Varteig under disse omskiftende trængsler har maatte svæve i, kan enhver mor sige sig. Og nu maatte hun da ogsaa opleve, at de fiender, som lige fra først af havde efterstræbt hende og barnet, virkelig havde faaet tag i dette. Ganske vist havde

de forrige gang vist sig lempelig mod gutten; men den gang var det dog som nævnt egentlig i erkebiskopens værge, han havde befundet sig, medens han efter sin anden tilfangetagelse skal have været hele tre maaneder hos Baglerne selv. Hvilke vekslende stemninger disse kunde blive gjenstand for ligeoverfor Sverre-ættingen, var naturligvis ikke let at beregne. Livet havde de nu imidlertid skjenket ham, og da hans kjække, vindende barnlighed snart ogsaa indtog mange af Baglerne for ham og der begyndte at fortælles smaa historier om hans morsomme svar og bemærkninger, var nogen fare for ham i ethvert fald ikke overhængende. Ikke mindst har Baglerne formodentlig vurderet ham som en god gidsel, der ved given leilighed kunde vise sig nyttig. Til dels opstod der endog andre tanker hos dem. Deres partikonge, Filip af Stovreim, der blot kunde paa-beraabe sig slægtskab med kongesætten gennem kvindeled, havde kun efter adskillig modstand fra krigshøvdingernes side opnaaet hylдинг, og han omfattedes overhovedet bare med lunken respekt. Det faldt derfor en af partiets ledende mænd, den bekjendte Vikværing, Reidar Sendemand, ind, at Baglerne ved at utraabe barnet Haakon Haakonsson til konge og lade Filip gaa tilbage til jarleværdigheden, som han før havde baaret, kunde sikre sig et stort tilløb fra de tætte rækker blant Birkebeinerne. Saa fint udtænkt dette paa sæt og vis var, danner planen, der fra Reidars side synes at være alvorlig ment, samtidig et

mærkelig vidnesbyrd om de aldeles oprevne, helt opløste partiforhold, hvori Norge nå var gledet ud. For at forsyne Baglerne med et virkelig brugbart kongsemne, var en af deres mest indflydelsesrige høvdinger villig til at hylde erkefienden Sverres sønnesøn, Birkebeinernes store frihedshaab! Sandt nok var Reidar selv en af dem, der i sin tid som kong Sverres fange personlig var blevet særdeles vel behandlet af ham. Baglernes øvrige i Bergen tilstedeværende befalingsmænd synes ligeledes at have overveiet den fremkastede tanke; dog kunde de ikke enes om at iværksætte den. Kong Filip kan da neppe ha opphold seg i Bergen. Antagelig har Munch rett når han antar at det var mens Filip tidlig på høsten gjorde et snartog til Nidaros for å la seg hylle som konge på Øretinget, at disse mer merkelige enn viktige samtaler fant sted mellom Reidar og hans partifeller. Kanskje er Munch også på riktig spor når han gjetter på at denne planen har kommet Filip for øre etter at han kom tilbake til Bergen, og at det har ført til at kongesønnen ble levert tilbake til birkebeinerne. Han befant seg i hvert fall i god behold hos birkebeinerne senhøstes 1207. Jarlen Håkon galen skal ha takket Gud for at de fikk ham tilbake og lovet at han aldri mer skulle slippe ham fra seg.

(På dette punktet er det en uoverensstemmelse mellom Håkon Håkonsson saga og Inge Bårdssons saga).

III

Efter begivenhederne 1207 omtales den unge Haakon aldrig mer som

befindende sig i sin mors varetægt. Haakon galen maa øiensynlig have taget sig sin selvpaalagte pligt som guttens værge alvorlig og ikke ladet ham slippe ud af sine nærmeste omgivelser; ogsaa hans hustru fru Kristine tog sig af ham, men dog med adskillig lunefuldhed.

Til at fjerne Inga af Varteig fra hendes kongebaarne søn maa det tillige i væsentlig grad have bidraget, at hun paa denne tid giftede sig. At dette var tilfældet, er nemlig sikkert. Hun kaldes senere i sagaen leilighedsvis fru Inga, og hun havde en

Tegning: Diane Carlzon (se Inga 1996)

søn Olaf, der i den første del af Haakon Haakonssons regjering som kongens halvbror nød meget forfremmelse, og til hvem jeg nedenfor kommer tilbage. Heller ikke kan det være gjenstand for berettiget tvil, at den mand, hun giftede sig med, var den senere bekjendte Birkebeiner-høvding Vegar Væradal. Denne kaldes nemlig udtrykkelig i Haak. Haak. S. k. 59 (Flåtøb.) kongens maag, og da det ved omstændighederne er ganske ude-

lukket, at han kunde være den unge konges svigerfar, svoger eller svigersøn, saa kan ordet maag her kun betegne stedfar, hvilket er den fjerde af de anvendelser hvori ordet bruges. Munch har da ogsaa i denne forbindelse gjættet paa Vegard (N.F.H. III s 664 i noten), men udtaler sig herom med en, som det synes mig, ganske utidig usikkerhed. Den omstændighed, at Vegard var den unge Haakons stedfar, forklarer da ogsaa tilfulde den særlige iver og autoritet, hvormed han senere tog sig af Haakons sag. Men det forstaaes ogsaa, at hans hus ikke ansaaes fornemt nok som opholdssted for kongesønnen, der derfor efter Haakon galens død i januar 1214 fik tilhold hos kong Inge selv.

Ingas giftemål kan, i følge det sagaen forteller om henne, ikke ha funnet sted før etter det som hendte i Bergen sommeren 1207, men det kan heller ikke ha skjedd stort senere, for hennes sønn omtales som voksen og deltager i krigsferd allerede i 1223. Han må da nettopp ha blitt myndig, dvs. ha fylt 15 år. Han har altså vært i yngste laget til å bære våpen, og han settes derfor under tilsyn og kommando av sin morbror. Som kongens halvbror var han selvskreven til å tas med i ung alder.

Selvfølgelig var det ikke bare kjærligheten til den unge kongen av Sverre-etta, som fikk Håkon jarl og senere hans halvbror, Reinsettens representant, kong Inge til å ta seg så godt av den unge Håkon Håkonsson. Tvert imot lå det opp i dagen at de, ved å la ham bli oppdratt ved hirden, forhindrede at han

ble gjort til sentrum i en annen krets der han kunne komme under direkte innflytelse av folk som med den populære kongesønnen i sin krets kunne ønske å reise en ny opprørsflokk. At frykten for dette ikke var helt ubegrunnet, viste seg klart nok gjennom det sammenstøt av motstridende interesser som den siste halvdel av Inge Bårdssons hoffhistorie er så rik på.

Det første af disse intrigespil fandt sted, da geisteligheden, formodentlig i 1212, paany søgte at faa fastslaaet egte fødsel som betingelse for arvefølgeret til tronen, herved vilde nemlig den unge Haakon direkte udelukkes fra at blive konge. Det paa grundlag af en saadan arvefølge sluttede forlig bortfaldt imidlertid allerede i begyndelsen af 1214, da Haakon jarl døde; men i hans sted optraadte nu kongens unge ektefødte bror, Skule Baardsson, som bærer af det samme program, og Haakon Haakonssons tilhængere synes at have følt sig urolig paa sit kongsemnes vegne. Det siges, at den unge konges "frænder" endnu samme aar henvendte sig til kong Inge for at bevæge ham til at indrømme Haakon et len, hvorved han kunde underholde sig og sine "frænder". Munch opkaster (III s 561 i noten) det spørgsmaal, hvilke disse frænder kan have været. Den omstændighed, at Andres Skjaldarband ved denne leilighed var frændernes ordfører, synes i ethvert fald delvis at gjøre den slutning af Munch berettiget, at der ved frænderne kan sigtes til enkelte med kong Sverres færøiske slegtninger forbundne personer; thi da Andres

Skjaldarband kaldte sin søn Peter, maa det antages, at enten han selv eller kanskje hans hustru Ingebjørg har været barn af en av dem blant de færøiske slegtninger, der netop bar navnet Peter (Peter Steyper eller Peter Roason). Paa den anden side tyder den omstændighed, at lenet tænktes at skulle tjene til underhold ikke alene for Haakon selv, men ogsaa for frænderne, hen paa, at disse maa have staaet Haakon saa nær, at han maatte ansees at have direkte forsørgelsespligt ligeoverfor dem.

I så fall må man i første rekke tenke på hans mor og stefar. De har visstnok funnet det best å la Andres fremme ønsket for seg. At Vegard Veradal var den egentlige opphavsmannen, styrkes av det faktum at det påtenkte len skulle være Jemtland, for Jemtlands veiforbindelse med resten av Norge gikk nettopp gjennom Værdalen som var Vegards hjembygd. Vi må derfor tro at han har hatt gode forbindelser i dette området, og i tilfelle opprør ville Jemtland og Verdalen ha kunnet danne en brukbar basis for et opprør. Ønsket om et len ble imidlertid avslått. Kong Inge fant det tryggest å beholde gutten ved hirden. Frendene ga likevel ikke opp, de fikk det unge kongsemnet sitt mellom seg. Og med Andres Skjaldarband som ordfører, oppfordret de ham på det sterkeste til å flykte med dem og la seg utrope til konge for en flokk. Denne gangen skal forsøket deres ha strandet på den 10-årige guttens egen sindighet. Han nektet å la seg bruke i en slik plan. Når sagaen imidlertid i hele

denne beretningen så diskret unngår å nevne andre av de medvirkende frender enn Andres Skjaldarband, vitner vel også dette om at det egentlig var den senere kongens mor og hennes mann, Vegard, som sto bak. Det sier seg jo selv at disse måtte ha vært de første til å delta i Håkons flukt fra hirden. Det er derfor mer enn sannsynlig at den skarpe motsetning som senere ble tydelig mellom Reins-ettens representant, Skule, på den ene siden og Inga fra Varteig med sønn og mann på den andre siden, har begynt å utvikle seg i de første årene etter Håkon jarls død.

Den afgjørende kamp mellem begge fraktioner kunde dog først komme til udbrud ved kong Inges død i april 1217. Og nu aabtraadte Vegard Væradal aabent som Haakons nærmeste beskytter. Navnelig var det ham, som under det frivillige sammentraadte hirdstævne paa hirdens vegne forlangte kongehyldingen fremskyndet uanseet erkebiskopens fravær, og som derpaa dagen efter paa det da sammenkaldte almindelige thing gjentog det samme krav og derved bevirkede, at hyldingstinget indkaldtes med en maanedes varsel. Og da der paa det samme thing blev fremsat tilbud om, at Inga af Varteig skulde aflægge jernbyrd til bevis for sin søns kongelige herkomst, maa det ligeledes have været Vegard, som bragte dette tilbud til antagelse. Rigtignok strandede jernbyrden denne gang paa geistlighedens modstand; men som bekjendt fremmedes sagen aaret efter paa et rigsmøde i Bergen. Og

atter var det her Vegard Væradal, som sammen med Andres Skjaldarband følte sig forpligtet til personlig at værne om den unge konges og naturligvis ogsaa hans moders sikkerhed (Haak. Haak.s.k. 34 og 36).

For øvrig gikk bølgene ogsaa ved denne anledningen høyt omkring Inga og hennes sønn. Denne gangen var det nettopp fra Skule jarls og geistlighetens side at ønsket om Ingas jernbyrd ble satt fram. Øyensynlig hadde man et stille håp om at den skulle mislykkes. Hva som lå bak dette håp fra Skules side, viste seg i hvert fall som et glimt da en av hans tjenere, en flamlender, tilbød seg å lære Inga og hennes venner om et ufeilbarlig middel for å oppnå et heldig utfall. Dette tilbudet ble, klokkelig nok, avslått. Også denne gangen prøvde altså partene etter evne og anledning og overliste hverandre, og Skules tilhengere trakk igjen det korteste strået. På den annen side er det ganske merkelig at den samme kong Håkon, som da ga uttrykk for at han fullt og helt stolte på Guds dom i saken, senere gikk til det skritt å avskaffe all jernbyrd.

At Ingas jernbyrd løb meget heldig af, ansaa for øvrig samtidens brede lag naturligvis som et stærkt bekræftende Guds under; men det gjorde dog ikke Skule jarls stemning ligeoverfor hende og hendes mand blidere. Tvertimod maa jarlen fra nu af have sat sig i hovedet, at baade Vegard og Andres, saasnaert leilighed dertil gaves, burde fjernes saa langt fra kongens person, at de ikke idelig skulde kunde krydse hans egne planer. En saadan

leilighed fandt han dog først under hirdens ophold i Nidaros 1219-20. Den unge konge havde da allerede siden vaaren forud været trolovet med jarlens datter Margrete, og det fredelige forhold, der vel som følge heraf for øieblikket herskede mellem dem, har jarlen benyttet sig af til at faa Vegard og Andres udnevnt til sysselmænd i Haalogalands nordligste del. At jarlen herved tillige forfulgte et andet endnu mer personlig formaal, viste senere hans utillatelige forbindelse med Andres's i Nidaros vistnok efterladte hustru Ingebjørg.

Jarlen nøyde seg imidlertid ikke bare med å fjerne Vegard fra kongen. Våren 1221 kom det en sørgelig melding fra Hålogaland. Vegard Veradal var blitt snikmyrdet etter ordre fra Andres Skjaldarband. Andres kom selv kort etterpå og bekreftet sin udåd. Men utfra så vel hans egne meddelelser og andre omstendigheter, som var kjent på den tiden, er det rimelig å anta at den egentlige initiativtageren til drapet var Skule jarl. Forfatteren av Håkon Håkonssons saga har imidlertid unnlatt å si noe

Etter jernbyrden

tydelig om dette. Det er lett forståelig ut fra hensynet til jarlens etterkommere på den norske trone. For kongen var imidlertid sammenhengen så klar, at han unnløt å gi Andres annen straff enn at han mistet den kongelige andelen i syselen. Til gjengjeld fikk han jarlens andel.

Inga kongemoder blev imidlertid paa denne maade saa at sige for anden gang enke, og hendes søn Olaf, som paa denne tiden har været omtrent 13 aar gammel, maa have modtaget et sterkt indtryk af moderens sorg ikke mindre end af hendes forbitrelse mod den mægtige jarl.

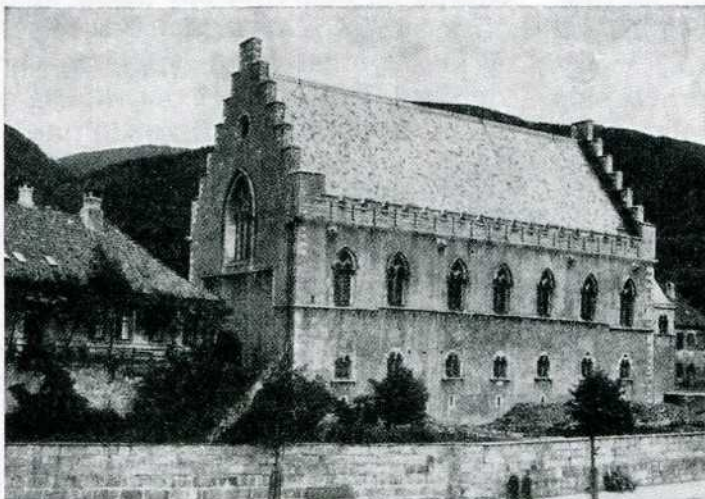
To aar efter, i 1223, nævnes Olaf som anført, første gang i egenskab af deltager i krigsbegivenhederne. Da 15-aarsalderen som bekjendt i dette tidsrum danner terminen for

han dog under opsigt og overbefaling af morens bror, Bjørn af Varteig. Han maa imidlertid have vist sig kjæk og brugbar; thi to aar efter, i 1225, betroedes der ham det magtpaaliggende hverv, sammen med to andre, i paakommende tilfælde at forsvare Slotsberget ved Tønsberg mod Ribbungerne. Endelig anføres han vinteren 1227, formodentlig da 19 aar gammel, som en af befalingsmændene paa et særlig vigtigt togt, som kong Haakon den gang afsendte fra Oslo mod de i Ranrike optrædende Ribbunger. Senere nævnes han derimod ikke. Rigtignok var tilstanden i landet i det følgende ti-aar saavidt fredelig, at der neppe var opfordring for særlig at omtale ham. Men under kampene mod Varbelgerne 1238-40 kunde kongens halvbror vanskelig have und-

gaaet at spille en fræmtredende rolle, hvorfor han maa antages i forveien at være afgaaet ved døden, altsaa før han naaede 30-aarsalderen.

Det lille, som vi således ved om Ingas søn Olaf, kan imidlertid fuldstændigjøres ved rimelige og til dels bindende formodninger.

Først og fremst har det nok ikke vært til å

Haakonshallen

myndighedens indtrædelse hos den unge mand, tør hans fremtreden vidne om, at han just da havde naaet denne alder. Paa toget mot Ribbungerne i det nevnte aar sattes

unngå at Olaf helt fra oppveksten har blitt ansett både av seg selv og andre som moralsk forpliktet til å hevne sin fars drap. Vi vet jo, ikke minst fra kong Håkons egen lov-

givning, hvor sterk og inngrodd plikten til blodhevn fortsatt var i folks rettsoppfatning, og hvor vanlig det var at den ble utøvet. (Dette kommer klart fram i innledningen til Frostatingslovens avsnitt om rettsbøter). Olaf Inguson må derfor ha vokst opp med følelsen av at han måtte ta blodhevn. Og derfor må det da han kom til skjells år og alder, ha utviklet seg et svært spent eller rettere sagt fiendtlig forhold mellom Olaf og hans mor på den ene siden, og Skule jarl på den andre siden. Imidlertid var Skule fra 1225 svigerfar til Ingas andre sønn, kong Håkon, som nok må ha følt at dette innebar en trussel for freden i sin nærmeste krets. I den forbindelse nevnes det at Andres Skjaldarband allerede i 1229 dro på pilgrimsferd til det hellige land. En reise han aldri vendte tilbake fra. Mens hovedmannen bak drapet på Vegard, forble hjemme i sin mektige stilling. På denne tiden (årene før og etter 1230), var forholdet mellom kongen og jarlen nogenlunde godt. Og det måtte være kongens oppgave så langt råd var å fjerne spirer til forviklinger innen sin egen krets. For å klarlegge hvordan kongen prøvde å løse vanskeligheten med forholdet mellom Olaf Inguson og Skule jarl, må redegjørelsen dog starte fra en annen kant.

IV

I den siste trediedel af det 13de aarhundrede spiller en stormand ved navn Olaf af Stein en noksaa fremtrædende rolle i landet og var overhovedet en høit anseet mand. Han nævnes første gang i 1274, da

han blant flere andre anvendtes i en hædrende og vigtig sendelse til Sverige. Men han synes den gang allerede en rum tid at have beklædt det høie embede som kongens stallare. Da en stallare som bekjendt blant andre forretninger særlig ogsaa havde den at optræde paa kongens vegne paa thingene og derfor maatte være en i lov og ret dreven mand, maa Olaf Stein have faaet en halvveis lærd opdragelse. Heller ikke kan han, naar hensees til hans nævnte stilling, i første halvdel af 70-aarene længere have været en ganske ung mand. Antagelig kan hans fødsel nærmest henlægges til første halvdel af 30-aarene. I 1276 var han ved forligsmødet mellem den svenske kong Valdemar og hans broder Magnus Ladelaas en af de af Valdemar opnævnte voldgiftsmænd. I de skarpe stridigheder, som efter kong Magnus Lagabøters død brød løs mellem baronerne og geisteligheden, nævnes Olaf af Stein, skjønt han ogsaa var kong Eriks stallare, ikke som deltagende; formodentlig har hans standsfællers voldsomme optræden ikke huet ham. Derimod udsaaes han, vistnok netop derfor, 1287 af kong Erik til at fungere som kongelig udsending og mægler paa Island i den der udbrudte strid mellem biskop Arne og de verdslige magthavere om kirkegodserne. Fra dette vervet skilte han sig i løbet af 1288 ved sin sindighed og personlige autoritet saa vel, at baade biskop Arne og hans hovedmodstander Ravn Oddsson henskjød sin sag under kong Eriks voldgift og begav sig til Norge.

Herved forberedtes et slags forlig i tvisten.

Olafs død, der ansaaes vigtig nok til at blive anført i de Islandske Annaler, indtraf i 1299, samme aar som kong Erik Magnussons.

Hvem var så denne Olaf av Stein? At han har vært en mann av høy byrd, forstås allerede ut i fra det faktum at han var stallare, for denne stillingen krevde så mye takt, god oppførsel og kjennskap til hoffets skikker, at det på den tiden bare kunne blitt lært ved at man hadde vokst opp i en svært god familie. Hvilken slekt han kom fra, har det imidlertid ikke vært mulig å finne ut. Det ser ut til at han har vært ganske enslig. Om gården Stein, som han har navnet etter, sier Munch (IV, 1 s. 480) at det er umulig å si hvilken av de mange gårder med dette navnet han kom fra. En ledetråd har man imidlertid. Olaf kalles flere ganger Ragndidarson, og det betyr i følge datidens skikk at hans mor må ha vært en svært høytstående dame siden han fikk navn etter henne og ikke etter faren. I Norges høyeste aristokrati på begynnelsen av 30-årene, da Olaf som nevnt må antas å være født, fantes det kun en dame med dette navn, nemlig Skule jarls datter Ragndid (navnet skrives også Ragnrid eller Ragneid og stammet fra Skules mor, Ragndid av Kviden i Valdres). Ragndid av Rein kalles under omtalen av begivenheten i 1240, for frue, og var da altså gift eller enke. Hun deltok også i kroningshøytideligheten i 1247. Hun, og ingen annen, må derfor ha vært Olaf av Steins mor. Munch (III s

981 i noten) gjetter riktignok på at Ragndid i lengre tid har vært abedisse i Rein kloster, men han fører ikke noe bevis for dette, og et annet sted nevner han selv at det mulig at Ragndid Skulesdatter kan ha vært mor til Olaf av Stein. Men hvem kan hun ha vært gift med? Det var få menn i landet som var så høytstående at de kunne anholde om en jarledatters hånd. For å besvare det spørsmålet, har vi foreløpig ikke noe annet holdepunkt enn at hun kalte sin sønn Olaf. Hvem kan denne sønnen være oppkalt etter? Når vi går igjennom de mest høybårne herrer i Norge i den første tredjedelen av århundret (f. eks. i registeret i Ungers utgave av Håkon Håkonssons saga) finner vi at navnet Olaf var ganske sjeldent i fornemme norske slekter, bortsett fra i kongeslekten. Det var dog en mann som både het Olaf, og som hadde en så framtreddende samfunnsstilling at han kunne by seg fram som frier til Reins-slekta, og det var kongens halvbror Olaf Inguson. Og at det nettopp må være han som har vært gift med Ragndid av Rein, underbygges også av at Olaf Ingusons far, Vegard, stammet fra Verdalen, og nettopp i denne bygda fantes det en ganske stor gård som het Stein.

Denne gaard har vistnok været Vegards ættegaard og er gaaet i arv til hans sønnesøn Olaf af Stein. Dette bliver dog ikke mere end nogenlunde sandsynlig gjætning; men der er en liden omstændighed til, som synes at fylde indiciebeviset. Paa Haakon Haakonssons tog til Skotland i 1263 faldt der

nemlig blandt dem, hvis navn sagaen har funnet vigtige nok til at burde optegnes, ogsaa en hirdmand Haakon af Stein, der visselig har været en ældre bror af Olaf af Stein. Disse to kongenavne Haakon og Olaf paa et par brødre, hvis mor hed Ragnhid, og hvis navne vi forud gjenfinder hos kong Haakons og dronning Margretes to ældste sønner, Olaf og Haakon, ikke mindre end hos Inga af Varteigs tvende sønner Haakon og Olaf, saavel som atter hos to af kong Magnus Lagabøters sønner, tyder saa stærkt paa en sammenhæng med kongeætten, at de i forbindelse med de øvrige nævnte forhold maa erkjendes at gjøre sandsynligheden til vished. Her er for mange sammenstødende omstændigheder til, at deres sammentræf kan bero paa et tilfælde. Haakon af Stein, der maa have været den ældste søn i Olaf Ingusons egteskab med dronningens søster, er øiensynlig opkaldt efter sin farmors kongelige elsker, Haakon Sverresson, hvis forbindelse med hende hele hendes ættlegg skyldte sin stilling. Den yngre bror Olaf af Stein maa derimod, som opkaldt efter sin far, være født efter dennes død; ogsaa dette passer imidlertid fortræffeligt: thi som ovenfor anført maa Olaf Inguson være død, før han naaede 30-aarsalderen og formentlig i femaaret efter 1230, just da Olaf af Steins fødsel antages at falde. Hvis vi således går ut fra at den slektsrekka som er anført her, er rigtig, viser den ogsaa klart kong Håkons kloke familiepolitikk. Han hadde grunn til å frykte det åpne motsetningsforholdet mellom sin

mor og hennes sønn Olaf på den ene siden, og sin kones far Skule jarl på den andre siden. Skule jarl var jo den som hadde stått bak drapet på Vegard Veradal. For å rykke dette frøet til stridigheter i nærmeste familie opp med roten, har så kong Håkon fått i stand et giftemål mellom sin halvbror og sin dronnings søster. Etter datidens tankegang var dette den sikreste vei til et endelig forlik.

V

Overskuer vi nu i sin helhed Inga kongsmoders levnetløb, griber det unegtelig ved sine mange og farverige omskiftelser. Først hendes ungpigeforelskelse i den unge konge for det fiendtlige parti, saa denne hendes høitstillede elskers pludselige død, saa hendes forstødelse fra hjem og slægt, fødselen af hendes barn hos fremmede, dernæst hendes berømte flugt midt paa det haardeste af vinteren fra Borgarsyssel til Throndhjem, først under Baglernes forfølgelse, siden i livsfarlig uveir, videre hendes og barnets begeistrede modtagelse i Nidaros fra de gamle Birkebeiners side, saavel som deres venlige optagelse i kong Inges og jarlen Haakon galens omgivelser, saa det frygtelige blodbad paa Birkebeinerne i Nidaros hin bryllupsnat vaaren 1206, da mor og barn atter maa have svævet i den største fare, saa de dramatiske begivenheder i Bergen sommeren 1207, der tilsidst bringer kongebarnet i Baglernes vold, guttens paafølgende gjenoptagelse i Haakon galens og Birkebeinerne flok samme aars høst, Ingas omtrent samtidige giftemaal

med Vegard Væradal, senere en aarrække tilbragt i Throndhjem fuld af oprivende intriger mellem kongesønnens og Reinsættens tilhængere, endende med Haakons udraabelse til konge ved kong Inges død, igjen nye intriger mellem den unge konges og Skule jarls partier ved hirden, Inga kongemoders jernbyrd til fordel for sønnen, hendes mand Vegard Væradals fjernelse fra kongens omgivelser ved hans ansættelse som sysselmand længst nord i Haalogaland, hans drab foranlediget af hans egen nærstaaende ven og embedsbroder paa anstiftelse af Skule jarl, fremtrædelsen af Ingas og Vegards søn som ung deltager i krigsbegivenhederne under virksom protektion af hans halvbror kongen, kongættens og Reinsættens tilsyneladende forlig ved egteskabet mellem kong Haakon og Margrete Skulesdatter, senere styrket og fulgt ved Olaf Ingusons egteskab med Ragndid Skulesdatter, Ingas opnaaelse af bestemoderværdigheden ved fødselen af fire sønnesønner, nemlig Olaf og Haakon i det førstnævnte ekteskab, Haakon og Olaf i det sidstnævnte, endelig Olaf Ingusons visselig meget beklagede død i sin ungdoms bedste kraft. Et bevæget og rikt liv har i sanhed Inga af Varteig ført. Hendes skjæbne bragte med sig en række træk saa egte middelalderske, at de aldrig kunde falde i en nutidskvindes lod at opleve. Da hun i 1235 døde, næppe lenge efter sin søn og formodentlig lidt over 50 aar gammel, har hun trods alt kunnet forudse sine efterkommeres

videre skjæbne fremad i haabets lyse farver.

Spør vi etter hennes karakter og sjelsevner, må svaret selvfølgelig bli noe mer usikkert, for sagaen gir ingen bestemte holdepunkter for å dra slutninger på dette området. Det at hun i sitt livs viktigste øyeblikk klarte å opptre med mot og handlekraft, tyder imidlertid på en sterk vilje og stor besluttosomhet. Og det at de utallige omskiftninger i livet hennes ikke har ført til at hun mistet motet, vitner vel om et optimistisk livssyn. De samme egenskapene møter vi også igjen hos hennes sønn, kong Håkon. Sagaen er full av eksempler på hans rolige besluttosomhet.

Ingas ættlinger gjennom kong Haakon vedblev længe at sitte paa Norges trone, og i hendes ikke fyrstelige efterslægt udmærkede stalletaren Olaf af Stein sig som sagt som en høit anseet og af landet forjent mand. Hva særlig denne sidste angaar, er ydeligere kun at tilføie, at han var gift med Magnhild, datter af baronen Halkell Agmundsson Krøkedans og altsaa udsprungen af en af rigets anseeligste ætter, hjemmehørende som det synes, paa ættegaarden Skjelbred i Andebu paa Vestfold. Dette egtepars datter var Brynhild, gift med den endnu under Haakon den 5te levende baron Aslak Ragnvaldsson, fra hvem igjen den trønderske gren af ætten Bolt kan skjønnes at stamme. Paa den anden side turde den mellem 1309 og 1345 fremtrædende ridder og rigsraad Haakon Agmundsson have været Olaf af Steins sønnesøn.

Før traktoren ble allemannseie

av Øistein Bøe

Overgangen fra hest til traktor i landbruket tok noen tiår, og prosessen ble blant annet kraftig forsinket av annen verdenskrig. I den situasjonen oppsto det en ny næringsvirksomhet knyttet til jordbruket – nemlig maskinstasjoner som drev leiekjøring for bøndene. I Varteig vet vi i alle fall om to slike maskinstasjoner – én i regi av Olaf Brenne, og én drevet av Arve Bø.

Den første traktoren kom til Varteig på 1920-tallet, men det skulle gå langt ut i 50-årene før traktoren ble allemannseie blant bøndene. Den tekniske revolusjonen i landbruket hadde trolig gått raskere, men krigen satte en foreløpig

Arve Bø startet i 1948 maskinstasjon og kjørte i over ti år for bønder i Varteig. Her er han i førersetet på en 1951-modell Ferguson "gråtass" – eksakt samme modell og type som han i sin tid anskaffet til maskinstasjonen. Ole Brenne var blant kjørerne – fra 1949 til midt ut på 50-tallet. Bildet er for øvrig tatt på Sagbråten   Fotograf: Øistein Bøe

stopper for moderniseringen. Først gjennom de fem krigsårene – og deretter i enda mange år med lang ventetid og store problemer både med å få traktor og egnet redskap. I mellomtiden vokste det så fram en virksomhet hvor entreprenører anskaffet traktorer og landbruksredskap, og tilbød gårdbrukerne leiekjøring.

Arve Bø – selv oppvokst på Hauger og med landbruksutdannelse fra Haga i 1939/40 – så mulighetene for et levebrød gjennom en maskinstasjon. Troen på traktorens framtid fikk han for alvor da han under krigen jobbet på en gård i Eidsvoll. Der hadde de nemlig en gammel traktor som gikk på treknott.

Fikk underskrifter

Allerede i 1946 tok han et initiativ for å starte maskinstasjon. For å få godkjent stasjonen, måtte han ha 12-14 gårdbrukere til å skrive under på at de var interessert i å leie ham i onntidene. Dette viste seg å være kurant. Bøndene så klart fordelene med traktorhjelp. Verre skulle det bli for Arve å få anskaffet traktor. Først 25. august 1948 – altså etter to års venting – kunne han hente sin Fordson Major på Sarpsborg jernbanestasjonen. Traktoren hadde han

kjøpt gjennom Eik & Hausken's Maskinforretning – og prisen var 11.809 kroner og 82 øre. Traktoren hadde gummi hjul, gikk på parafin og var utstyrt med kraftuttak og hydraulikk.

- Jeg hadde sett for meg at det kunne bli en del transportoppdrag i tillegg til jordbrukskjøringen. Derfor var det en kraftig nedtur da jeg oppdaget at traktoren med sine tre gir bare kom opp i 11 kilometer i timen. Den gikk rett og slett for sakte til at det kunne være aktuelt å satse på landeveiskjøring, men det ble noe kjøring i skogen - og der egnet den seg bra, forteller Arve Bø 55 år etter at driften kom i gang.

Selv om maskinstasjonene skulle prioriteres framfor private ved kjøp av traktor og redskap, forteller Arve

om store problemer med å få egnet utstyr. Han beretter om en skålharv som bokstavelig talt gikk opp i sine enkelte bestanddeler. Dette var en slepeharv. Fjærharv som kunne settes på hydraulikken fikk man ikke den gang. Derimot skaffet han seg en hydraulisk kultivator. Den var bra, men man måtte være varsom under kjøringen. De stive tennene dro fort opp mye torv. Også en svenskprodusert toskjærs plog gikk på hydraulikken, mens det ble brukt slepeslådd. Den var for øvrig laget av Ole Skoftebyengen. Arve berømmer Skoftebyengen for god service når det var behov for reparasjon av redskapen. Finansieringen av maskinstasjonene skjedde ved at maskinholderne kunne få inntil 10.000 kroner i lån fra Driftskredittkassen

for jordbruket. Det var også åpnet for en tilskudsordning for å spore flere til å starte maskinlag.

Utvidet med gråtass

Arve hadde fått seg jobb på Borregaard, men han så mulighetene for å kunne utvikle maskinstasjonen.

Derfor kjøpte han i 1951 en Ferguson "gråtass" til 8.976 kroner, og han utvidet også med et mobilt Globus treskeverk med halmvifte. Også

Sentrale kjørere med sine respektive samlet til et hyggelig lag midt på 1950-tallet. Foran fra venstre ser vi Ragnar Sundås, Rikard Sundås, Arthur Brusevold og Arve Bø. Bak står Helene Sundås, Karen Sundås og Elsa Bø. Fotograf var Solveig Brusevold. Eier av bildet: Arve Bø.

"gråtassen" var det lang ventetid på, og kjøpet ordnet seg først etter en behovsprøving fra Østfold landbruksselskap. Landbruksselskapet var for øvrig svært positivt til maskinlagene. 16. januar 1950 skriver konstituert fylkesagronom Per J. Berg til maskinholderne i forbindelse med en spørreundersøkelse. Der opplyser han at det er 70 maskinstasjoner i Østfold.

Mens Arve høsten 1948 kjørte alene i høstpløyinga, ble det ganske raskt behov for leid hjelp. Han nevner blant andre Ragnar Sundås, Rikard Sundås, Arthur Brusevold, Ole Brenne, Ole L. Bø og Aksel Sætherbakken som dyktige medarbeider. Noen relativt faste – andre mer sporadiske kjørere. Ole Brenne minnes med glede arbeidet på maskinstasjonen. – Jeg hadde kjørt traktor før, og så mulighetene for en biinntekt, for-

klarer han. Første oppdragene mener han at han hadde høsten 1949, og mer eller mindre sporadisk hadde han kjøring fram til midt på 50-tallet. – Det var en trivelig jobb, og Arve var en sikker arbeidsgiver, sier Ole, som selv hadde landbruksutdannelse fra Tomb.

Ole bemerker for øvrig at både traktorene, treskeverket med vifte og redskap som maskinstasjonen brukte, nok var atskillig bedre enn mye av det som gårdbrukerne ellers klarte å anskaffe den gang.

Med kasteblokk og wire

Maskinstasjonen til Arve Bø kunne tilby bøndene pløying, slådding og harving i våronna, de kunne ta høstpløying og de dro fra gård til gård med firehjuls treskeverk. Mye av treskingen foregikk utendørs, men det ble også tresket fra låven. Traktoren ble brukt som drivkraft.

Selv om det primært var mannlige kjørere på maskinstasjonen, var heller ikke jentene redde for å sette seg bak rattet. Her er det Elsa Bø som kjører selvbinderen hjemme på Bøhaugen. I bakgrunnen ser vi husene på Høkeli, som nå for lengst er revet.

Eier av bildet: Arve Bø.

Arve forteller om mye fantasi og en del slit for å få treskeverket opp låvebrua på enkelte gårder. Da måtte det brukes både kasteblokk og wire for å få verket på plass.

Hjemme på Hauger hadde Arves far anskaffet en Spilde grøfteplog, og den inngikk også til tider i maskinstasjonens virksomhet. Blant annet husker Arve at han grøftet på Sulusnes, Askersby og Skofteby.

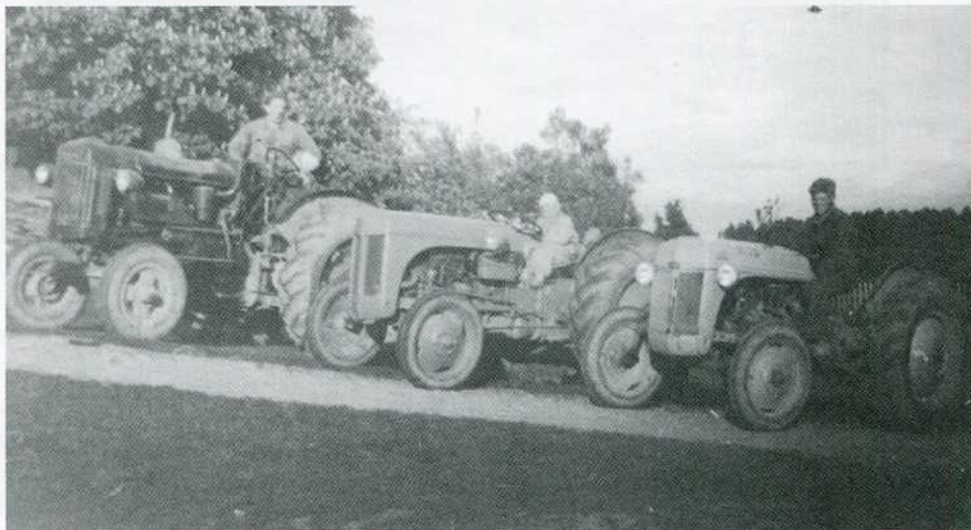
Traktorer og redskap sto stasjonert på Bøhaugen mens Arve drev den gården – og senere var maskinstasjonen stallet opp på farsgården Hauger.

Arve har tatt vare på mye av dokumentasjonen knyttet til maskinstasjonen. Blant annet gjelder det timelister for flere av virkeårene. Vi nevner for eksempel at maskinstasjonen i våronna 1954 ble registrert med 273 kjøretimer. Det gir omkring sju fulle arbeids-

uker. Arve legger ikke skjul på at det ble svært hektisk i våronna. Tresking og høstpløying kunne tas mer over tid, men på våren ble det kjørt både dag og natt for å etterkomme bestillingene. Selv om ulikt jordsmonn og beliggenhet gjør at våronna kan komme til litt forskjellig tid, medgir Arve at det var et hardkjør. – Vi forsøkte å etterkomme den enkelte gårdbrukerens ønsker, og det var uhyre sjelden vi fikk kjeft, sier han.

Ole Brenne poengterer at både Major'n og Ferguson var utstyrt med lys – noe som ikke fantes på de første traktormodellene. Med lys kunne man jo ta kveldene – og for den saks skyld også til tider nettene - til bruk for å få gjort jobbene som var bestilt.

Maskinstasjonen til Arve Bø hadde oppdrag fra Furuholmen til Nipa, og selvsagt også mot Østaskogs. Timelistene fra Arve viser at

Maskinstasjonens to traktorer, her ved siden av en traktor som Ole Ansgar Strømnes kjørte (t.h.). Til venstre Fordson Major med Arve Bø i setet, og i midten Ferguson "gråtass" – for anledningen med 4-årige Arild Bø bak rattet

Eier av bildet: Arve Bø.

maskinstasjonen både i 1954 og 1955 kjørte for mer enn 30 gårdbrukere i Varteig. Stundom tok de også på seg kjøring utenfor bygda – på Hafslundsøy og i Skjeberg.

Til å begynne med mener Arve å huske at han tok 12 kroner timen med traktor, mann og plog. Senere ble satsene økt til 14 kroner, samtidig som retningslinjene for maskinlag også åpnet for å ta litt til dekning av transport. I time-listene fra 1954 ligger transportgodtgjørelsen på fra én til åtte kroner. – Det var så visst ingen business, men det var litt artig, kommenterer Arve.

Grunnlaget forsvinner

Maskinstasjonen til Arve Bø drev i noe over ti år. På disse årene hadde bøndene i stor grad skaffet seg traktorer selv, og de som ikke hadde egen traktor, fikk hjelp fra naboer eller ulike entreprenører i

Drivstoff til 30 øre literen

Arve Bø har tatt vare på mye av dokumentasjonen som er knyttet til maskinstasjonen han drev. Det gir et særdeles interessant tidshistorisk bilde.

En følgeseddel fra Norske Shell i Fredrikstad fra 13. september 1950 forteller eksempelvis at drivstoffet til traktoren kostet 30,3 øre literen. Det dreide seg om en blanding av parafin og bensin. Ren bensin var dyrere, med en literpris på nesten 86 øre, mens motorolja kostet rundt to kroner literen.

En Fordson Major som Arve kjøpte i 1948 kostet kr. 11.809,82, mens Ferguson "gråtass" tre år senere kom på 8.976 kroner. En toskjærs plog med veltefjelforlenger kostet i 1949 1.769 kroner, og en kultiva-

landbruket. Dermed forsvant også behovet for maskinstasjonene. Norges Maskinholder Forbund så den utviklingen i 1954. Forbundet hadde ønsket en bevillingstvang for ervervsmessig kjøring, men fikk ikke Landbruksdepartementet med seg på det. Derfor anbefalte forbundet at stasjonene la om til "å omfatte spesialoppdrag som krever kostbare og mer uvanlige maskiner, slik som skurtresking, grøfting, nydyrking".

Arve hadde planer om slik spesialisering, og hadde bestilt skurtresker. Etter en totalvurdering fant han likevel å konsentrere seg om arbeidet sitt på Borregaard. Dermed ble stasjonen etter hvert nedlagt. Fergusonen ble solgt til Ørje, Majoren til Eidsberg – mens treskeverket for kort tid siden ble gitt i gave til Varteig historielag.

tor 1.456 kroner. Året etter er prisen for en fjærharv 667 kroner, og ytterligere ett år senere må man ut med kr. 382,50 for en moldskuffe. Fire tennpluggen kom i 1953 på 23 kroner.

Vi skal ikke fordype oss mer i "den gang da"-priser, men for å sette det hele i en viss relasjon bør vi kanskje nevne at timelønna på verksted i 1953-55 varierte fra kr 3,35 til kr 7,80. Og lønna til traktorføreren var etter satsene fra Norges Maskinholder Forbund i 1954 fire kroner timen.

En hyllest til maskinkjøerne

I forbindelse med en hyggelig sammenkomst en gang på 50-tallet for de som jobbet på maskinstasjonen, hadde "sjefen sjøl" – Arve Bø – skrevet en sang. Vi sakser følgende, til melodien "Jungman Janson":

Nå som våronna er over vil vi synge
høyt i kor,
vi vil synge et hurra for dem som opp i
Varteig bor.

De er lei å gå og smatte,
men vi holder jo i rattet,
våronna den gjør vi unna mens de
andre står og glor.

Fordson Major går i spissen og han
gjør så godt han kan,
skålharva ho henger etter, harver både
skog og land.

Ferguson han kommer etter,
ei for bakkene han skvetter,
durer, freser gjør de begge hele natta,
dagen lang.

Begge to de er så snille, lyster både
gir og ratt,
men det ble ei godt for disse om ei no'n
i setet satt.

Arthur, Rikard, Ragnar, Arve –
ja, vi kan jo alle harve,
pløye, slådde lite grann, ja, det kan vi,
alle mann.

Kvinnfolka døm er ei blide når vi har
tatt rattet fatt,
døm får ikke no å si, ville gjerne selv
det hatt.

Mån'ter tolv det har vi jo,
én må vi få ha i ro,
gjøre som vi vil en gang for vårt folk og
fedreland.

Sår i rumpa, øm i knærne, ja, vi
kjenner't helt i tærne,
trå på clutch og brems og sveive rattet,
gassen dra i bønn.

Det er ikke noe arti'
mens vi harver hele Varti,
men vi kvikner til igjen om en uke eller
sånn.

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no

OLAVES ERIKSEN BRUNSBY

av Solveig Rød

Både i datidens aviser og i "Ungdommens Røst" sto det flere små artikler eller dikt signert O.E. Vi har sett litt på mannen bak denne signaturen.

Olaus (Olaves) Eriksen ble født 8. november 1856 på Bergsland. Moren var "ugift fruentimmer Olea (Oleane) Andersdtr. Bergsland (f. 1830). Fader: ungarl og bruksarbeider Erik Andersen, Dammen ved Ise i Skjeberg." Olaves ble døpt i Varteig kirke 14. februar 1857. Faddere var: Kirsti Smaabergtangen, pige Inger Andersdtr., Lars Andersen og Anders Larsen Bergsland og gaardmand Anders Kristensen Smaabergtangen.

Moren, Olea, giftet seg i 1861 med Erik Simensen, Klemsdal, og de fikk en sønn, Anders, født 1861. I folketellinga for 1865 står Olaves og broren, Anders, oppført under husholdning nr. 2 på Bergsland sammen med stefaren Erik Simensen, som er skomaker. Riktignok er Eriks alder her oppgitt til å være 40 år, og det stemmer neppe siden han var født i 1819. Moren, Oleane må være damen kalt Oline Eriksdtr. som er registrert under husholdning 1. Det oppgis nemlig at hun bestyrer farens (Anders Larsens) husholdning, at hun er 36 år og gift. I folketellinga fra 1875 finnes ikke familien oppført på noen av gårdene i Varteig. Det kan nok stemme, for vi vet om Erik Simensen at han flyttet til Fjeld i Skjeberg.

Denne Erik Simensen var født på Brunsby i 1819 og døde i 1903. Han giftet seg 1. gang 27.03. i

1846 med Anne Margrete Larsdatter Knatterud som var født i 1825. Hun døde bare 28 år gammel, og det ser ut til at deres 3 barn ble igjen hos morfaren da Erik giftet seg på nytt; i hvert fall er det i folketellinga for 1865 oppført en Lars Eriksen, 13 år gammel, som fosterbarn på Knatterud. Om denne Lars vet vi at han senere utvandret til Amerika, mens hans søsken, Simen og Inger Marie, dro henholdsvis til Finland og Oslo.

Så tilbake til Olaves Eriksen: Han ble konfirmert i Varteig kirke 1. oktober 1872 og fikk da karakteren God.

I 1900 står Olaus Eriksen som forpakter av Brunsby gnr 7, bnr 3 og 5. Han er da ugift, og han giftet seg heller ikke senere.

Olaus var en ordets mester som skrev mye. Varteig Kr. Ungdomsforenings avis "Ungdommens Røst" har flere innlegg signert O.E. Vi har tidligere gjengitt ett av hans dikt som sto i "Sarpen". Det het "Naturskjønnheten ved Furuholmen" (Inga 1991).

Det fortelles at O.E.s stykker var svært populære, og at når noe av det han hadde skrevet, skulle leses opp på møtene i Ungdomsforeningen, lyttet folk alltid nøye. Nedenfor følger utdrag av en slik artikkel.

"Vaarstemning"

Det var i fjor i Mai maaned at jeg oplevet følgende: Dagen oprant med straalende vær, luften var saa mild og behagelig blandet med heggen og birkeløvets deilige duft, paa gresset sat duggens draaper og fotograferte solstraalerne i de deiligste kulører og saa ut som det skjønneste maleri. Ingen maler kunde male det slik, ja selv mesteren Michel Angel, der malte det Sixtinske kapell i Rom, hadde været som en læregutt.

Jeg var tidlig oppe den morgen, da der var plogonnen, og saa snart som mulig gikk jeg ned og spendte for hesten; imidlertid spadserte mine tanker omkring paa fantasiens omraade. Da jeg var kommet bort på akeren fikk jeg høre en aarhane der spillet borti aasen, og eftersom jeg kunde forstaa, spilte han første violin."

Så fortsetter han med å beskrive flere fugleslag og gi dem menneskelige trekk:

"Da jeg hadde kjørt en stund, kom der en flokk av de fineste damer i fugleverdenen spaserende hen til mig. De gik snart foran hesten, snart efter. Det var de godmodige linerler, og mens de spiste sin frokost, talte de til mig paa fransk". Han fortsetter med å beklage at han ikke behersker fransk eller andre fremmede språk, men skriver så: "I det samme fikk jeg høre en flokk graagjæs. Den ropte ned til mig: God dag vi er paa reise, skal langt, langt herfra. Farvell, farvell!"

Olaus Eriksen døde 21. april 1924. Da bodde han fortsatt på Brunsby, og yrket sies å være revisor. Han hadde jobben med både bankens og kommunens regnskaper. Olaus Eriksen var også ivrig i bygdas Venstrelag, og han var lagets kasserer i mange år. Han var medlem av Varteig Kristelige Ungdoms-

Olaus Eriksen Brunsby

Eier av bildet: Rolf Sælid

forening helt siden stiftelsen, og var også der et aktivt medlem.

I minneord som sto i "Glommen" 22. april, kan vi lese: *I dag morges døde Olaus Eriksen Brunsby etter en lengre sykkelighet. Han var alltid samvittighetsfull i sitt arbeide. Det er med sorg vi nå hører at den raske, vevre skikkelse, som så mer ut til å være i førtiårene enn over seksti, nå er borte.*

VARTEIG

Af O.E. i Ungdommens Røst

*Vort Varteig vi elsker med Bakker og Li,
der trives vi bedst paa vor Vei og vor Sti.
Der som Smaa børn vi gikk, til vi Aarene fik,
% og som Fædrenes Arv, % lille Varteig vi fik.*

*Derfor vil vi med Sang gjennom Gjerning og Ord
rydde og pløie i Hjertenes Jord,
og i Haabet udsaa, at vor Ungdom kan staa
% ved velsignelsens Regn %; som det frugtbare Straa.*

*Vor Bygd vil vi dyrke og bruge dens Jord,
plante og saa, at det villigen gror,
at den krones med Hæld, ved vort Arbeid og Stel,
% lig en Frugthave skjøn %; blant de nordiske Fjeld*

Kilder: Glommen 1924
Inga 1985, 1987 og 1992 (Folketellingene)

*Vi utfører alt i Perignol & Epoxybelegg fra
betongimpregneringer til slitebelegg.*

Arbeidsområde: Østfold og Akershus tlf 69 13 12 67

Autorisert forhandler og
utførende entreprenør for

PERSTORP
BYGGKEMI

PEROL A/S

Olaf Hansen, Hasle Hageby 21, 1734 Hafslundsøy
Mobiltlf. 94 10 90 96

Trenger De
rørlegger?

Varteig Rør

Aut. rørleggermester

Gudmund Bø Seljehammer

NIPAVEIEN 3, HASLE 1734 HAFSLUNDSØY
TELEFON 69 13 12 00 MOB. 908 80 154

Sentralvarmeanlegg-Sanitær-Baderomsutstyr

Tømmerfløtningen i Skjebergvassdraget.

Av Ola Bergby

Det har vært flott mye tømmer fra skogen rundt Langen og Børtevannet til sagene ved Isefossene. Her skal vi ta for oss året 1912, gjengitt etter Marius Bergby som fortalte om dette noen år før han døde.

Julius O. Bergsland som eide Bergsland gård, drev også med tømmer som han kjøpte, skjærte og solgte som trelast. I 1912 kjøpte han tømmer på rot rundt Langen og Børtevannet. Det var på Langsholtgårdene, Bastemarken og Børth, mange hundre tylfter. I gamle dager ble folk i øvre Skjebergdalen kalt for fjellingene og det var disse folkene som hogg og kjørte tømmeret ned på isen vinteren 1911-12. Når isen gikk på vanna om våren, måtte fløtningen ta til mens det var god vannføring. I første omgang ble tømmeret samlet i Børtevannet. J. O. hadde i 1912 leid saga i midtre Isefoss av Lindemann på Holleby, han eide også mølla. J. O. engasjerte sin

Marius Bergby 1882 - 1983
Eier av bildet: Helge Bergby

nabo Hans Tøger Ellingsen på Bergbyhaugen. H. T. fikk med seg sin nabo og slektning Oskar Bergby, og sammen tok de på seg akkorden.

Hans T. Ellingsen var opprinnelig Tunesokning. Han hadde god erfaring med tømmer, han sa han hadde begynt i lensa som 11-åring. Han og Oskar samlet mannskap til jobben. Det var Oskar Iversby, Ole Bergsland, Bernhard Langneset, Sander Bergby og Marius Bergby.

Det vanskeligste parti av Buerbekken/-elva var ved Høyfoss. Der er det mye stor stein i bunnen. Ved Hellevadsbrua arbeidet Bernhard og Marius. Marius ville ha litt moro i hverdagen. En dag satt tømmeret fast ved brua, og Marius ba Bernhard om å komme med øksa så han fikk hogd av en topp. Begge sto på tømmeret og plutselig gikk hele floka. Marius hoppet i land men Bernhard ble med under brua. Det var grunt der, så Marius visste at det ikke var farlig om Bernhard gikk i vannet. Marius var straks framme og hjalp Bernhard opp, han skjønnte ikke streken. Ved frokosten etterpå sa Bernhard at hadde ikke Marius reddet meg i dag så hadde jeg ikke sittet her nå. Det var mange som dro på smilet, Bergsland måtte snu seg vekk.

Etter Hellevadsbrua, brua på veien til Buer, gikk tømmeret greit ned i

sjøen. Nede i Isesjøen ble furua sortert fra. Den skulle skjæres først så den ikke tok skade og ble blå.

I sjøen ble det laget lenser. Det ble gjort ved at de borret hull i begge ender på stokker som ble bundet sammen med kneppkjeder. Disse ble kalt en bom. Bommene ble fylt med tømmer, opptil 200 tylfter stokker, og lagt i le for været ved Skaen-landet.

Marius fortalte om frakten over Ise-sjø: Vi hadde en pram som vi rodde fram så langt trossa fra bommen rakk. Der kastet vi ut en dregg som veide en 50 – 60 kg. Så hadde vi et "spell" på prammen som vi dro bommen til oss med. Når bommen først hadde kommet i siget, kunne vi ro lenger neste gang. Vi var helt avhengige av at været var rolig på sjøen. På denne måten fikk vi tømmeret fram til kanalen. Der ble bommene oppløst og tømmeret sluppet.

Når tømmeret kom fram til midtre Isefoss, gikk det inn på saga. Den sto der hvor kornsiloeene står i dag. Det ble trukket fram og sluppet en bom av gangen i kanalen. Når det begynte å ta på tømmeret ved saga,

fikk de brev om at de måtte hente en ny bom fra Skaen-landet.

Den sommeren var saga i gang til langt ut på høsten. Det ble skåret en 17 – 18 tylfter om dagen varierende etter hvor grovt tømmeret var. Lønna for skjæremesteren var 30 øre og for bakguttene 15 øre tylftra. Fløterne hadde 4 kr dagen og det synes de var god betaling.

Bergsland kjørte plankene direkte fra saga og lasta dem opp på jernbanen. Skurlasta ble solgt til Arthur Mathiesen i Fredrikstad, han var en kjent trelasthandler på den tiden. Bakhunved var lite brukt og ble betalt med 3 kr favnen.

På den tiden var det noen folk som ble kalt plankesorterere. De var spesialister på trelast og ble budsendt når noen skulle selge. De hadde en lei tendens til å stå nærmere kjøper enn selger.

Lindemanns sag i midtre Isefoss ble nedlagt omkring 1915 og sagginnretningen ble nedmontert. Samtidig ble det dannet et privat el. verk som etter en del omgjøring tok i bruk saghuset. De leverte strøm til deler av Østaskogs og Neaskogs. I 1920 brant el.verket ved midtre Isefoss ned.

**Frogner
Grøntanlegg**

Mobiltelefon: 979 55 000

VARTEIG KRISTELIGE UNGDOMSFØRENING

Av Solveig Rød

I år er det 120 år siden det ble stiftet en ynglinge forening for menn i Varteig. Etter noen år fikk også damene være medlemmer, og navnet på foreningen ble Varteig kristelige ungdomsforening. Foreningen var i over hundre år en fin samlingsplass med aktiviteter både for unge og eldre. De siste årene har manglende oppslutning ført til at virksomheten er opphørt.

5. februar 1884 samlet en del yngre og eldre menn seg i Brunnsby skolelokale for å diskutere om de skulle starte en kristelig forening for menn. Det var sokneprest Jansen som sammen med ingeniør Furuholmen, lensmann Larsen, lærer Tonning, Olav Spydevold og Rikard Sælid sto som initiativtakere. På det første møtet tegnet 19 menn seg som medlemmer, og sokneprest Jansen ble valgt til formann.

Foreningen vokste snart både i medlemstall og aktivitet. Allerede få måneder etter stiftelsen ble det

opprettet et eget bibliotek, og det ble bestemt å starte en sangforening. Høsten 1884 kom foreningsbladet "Ynglingen" med sitt første nummer. Foreningen hadde også en spørsmålskasse der medlemmene kunne levere inn spørsmål de ville skulle diskuteres på møtene. Spørsmålene dreide seg både om åndelige verdier som for eksempel: "Hvorledes skal jeg bli viss på å være i mitt rette kall" til mer verdslige saker som "Åsdan skal en få ungdommen til å eta grøt og velling?"

Fra starten av var "Ynglingen" en

*Breidablikk
fotografert
ca 1910 av
Olav
Spydevold*

Østfold fylkes
billedsamling

forening bare for menn. Da laget arrangerte sommertur i 1886, ble det bestemt at "foreningens medlemmer kan innbyde sine damer." Og på årsfesten året etter ble det bestemt at "hvert medlem kan ta en dame med." Det må sikkert ha vært vellykket med dame-deltagelse, for på årsmøtet i 1890 ble det vedtatt å sette ned en komité som skulle "ta under overveielse hvorvidt Varteig Ynglingeforening bør forandres til ungdomsforening". Et enstemmig ja på neste årsfest banet vei for kvinnelige medlemmer, og navnet ble endret til Varteig kristelige ungdomsforening. Samtidig fikk foreningsavisa navnet: "Ungdommens røst." Medlemstallet økte da fra 44 til 110.

De første årene ble møtene holdt

Korfest på Breidablikk 1972, Varteig Menighetskor

Eier av bildet: Bjarne Arntsen

dels rundt omkring i hjemmene, dels i skolestua på Brunsby og av og til i konfirmantsalen på prestegården. Tanken om å bygge et eget lokale der foreningen kunne ha sine møter, og der amtskolekurs kunne holdes, ble lansert allerede samme år foreningen ble stiftet. Men det var først i 1892 at det ble valgt en byggekomite. Den besto av Kristian A. Sikkeland, Gunerius Furuholmen, Ole Spydevold,

Korfest på Breidablikk 1972.

På kjøkkenet ser vi fra venstre: Ragnhild Brenne, Bjørg Arntsen, Solbjørg Bø, Aasmund Brenne, Solfrid Aarum, Ole Bergerud, Knut Bø og med ryggen til, Brita Andersen

Eier av bildet: Bjarne Arntsen

Rikard Sælid, Olaf Tonning, lensmann Larsen og Anton Moene. Den første utfordringen ble å velge tomt. To forslag ble lagt fram: 1. ved Peter Belsby, 2. ved Sirihytten. Tomtevalget ble avgjort ved loddrekning, og tomta ved Sirihytten vant. Tomten ble gitt som gave fra O. H. Berg og Simen og Johannes Hanssønner. 10. september ble lokalet innviet og fikk navnet Breidablikk.

For å lette driften av lokalet, ble det vedtatt at "foreningens kvinnelige medlemmer gjør lokalet rent etter tur. Ilding utføres av de mandlige medlemmer." Det er morsomt å legge merke til at allerede på neste møte blir det vedtatt at "ilding av lokalet utføres av Petter Belsbyhytten etter derom stillet tilbud." Når det gjaldt damenes plikter ble de konkretisert på føl-

gende måte: "vask utføres fredag av de 5 første kvinner på medlemslisten."

I 1912 ble den lille salen og kjøkkenet bygget til. I 1980 ble det lagt inn vann, og det kom et nytt tilbygg med toaletter. I de senere årene er tomten utvidet mot øst med ca 2 mål.

Det har også flere ganger vært jobbet med opp-pussing både innvendig og utvendig. Arbeidet har foregått som dugnad, og materialene har ofte vært finansiert med gaver fra bygdas befolkning. I 1924 betalte lensmann Larsen hele gjelda til foreningen.

Aktivitetene i foreningen dreide seg ikke bare om det rent kristelige. I 1886 vedtok medlemmene etter en livlig diskusjon at "Foreningen uttaler som sin formening at bruken af tobak i det store og hele taget er

Fest på Breidablikk i 1986. Lengst bak til venstre ses sokneprest Elseth.

Eier av bildet: Bjarne Arntsen

skadelig, at enhver der bruker den derfor bør søge at indskrenke sit forbruk, at den opvoksende slekt bør tilholdes fullstendig afhold, saa tobaken maa aldeles komme af brug." Samme år var det også foredrag av en representant for Totalavholdsforeningen. Etter møtet ble det stiftet en lokallag som skulle jobbe for at folk ikke brukte rusmidler.

Medlemstallet steg jamt fra de 19 på stiftelsesmøtet til over hundre da foreningen ble åpnet for kvinnelige medlemmer. Ved århundreskiftet var medlemstallet oppe i 150, så gikk det ned til under hundre, før det omkring 1920 nådde høyeste notering med nesten 200 medlemmer. Deretter gikk det brått nedover, og i 1929 var det bare 33 som betalte medlemskontingent. Under krigen ble det først startet en gutteforening, og så kom jenteforeningen "Spiren". Det førte til at medlemstallet igjen steg til over hundre. På 1950-tallet kom en ny

nedgang i medlemstallet, og aktivitetene ble også færre. Utover på 60-tallet kom en ny medlemsøkning, noe som antakelig skyldtes at foreningen satset på litt friere møteformer, bl.a. med lørdagskvelder der konkurranser, spill og sketsjer fikk en like naturlig plass som forkynnelse og andakt. I 1975 startet man med "Åpent hus"-kvelder der ungdommen kunne stikke innom til forskjellige aktiviteter og forfriskninger.

Gutteforeningen som hadde ligget nede noen år, fikk en ny oppstart i 1974, og i 1979 da Ørnulf Elseth ble sokneprest, ble "Ørneredet" startet opp. Denne klubben ble raskt en del av konfirmantarbeidet og har fortsatt med sine jevnlige samlinger på Breidablikk hver 14. dag

Knut Bøe forteller at i de siste årene har tilsiget av yngre medlemmer avtatt. I dag er ungdommene svært mobile og engasjerer seg gjerne andre steder. I 2002 ble det

*17. mai-fest
på
Breidablikk
en gang
mellom 1910
og 1915.*

Fotograf: Olav
Spydevold

Eier av bildet:
Varteig
Historielag

Østfold fylkes
billedarkiv

derfor vedtatt å legge ned foreningen. Forsamlingshuset ble overdratt til en ny forening, "Breidablikks venner", som nå står som eier. Fortsatt er det noe møtevirksomhet i lokalene. Normisjonens

lokalavdeling har ikke egne lokaler og bruker Breidablikk en del. Det samme gjør Misjonssambandet. Dessuten er det noe utleie, bl.a. arrangeres det årlig et "data-party".

Varteig Kr. Ungdomsforenings formenn

1884 - 1886	Jens Jonas Elstrand Jansen
1887 - 1892	Gunerius Furuholmen
1893 - 1903	sokneprest L. P. Gill
1904	lensmann O. M. Larsen
1905	Olav Spydevold/Olaf Tonning
1906 - 1919	Peder Gresset
1920	sokneprest L. Schübeler
1921 - 1922	sokneprest H. G. Hille
1923	Hilmar Belsby
1924 - 1926	Rikard Sælid
1927	Peder Mørkeseth
1928 - 1935	sokneprest B. Sinding
1936	Ole S. Brenne
1937 - 1948	sokneprest T. Lavik
1949 - 1950	Arve Bøe
1951	Øvind Bergerud
1952 - 1955	Solveig Brusevold
1956 - 1964	Ole O. Bergerud
1965 - 1966	Arne T. Bøe
1967 - 1971	Knut Bøe
1972 - 1973	Elisabeth Sælid
1974	Knut Bøe
1975	Elisabeth Sælid
1976	Knut Bøe
1977 - 1979	Bjarne Arntsen
1980 - 1981	Elisabeth Sælid
1982	Bjarne Arntsen
1983 - 1984	Knut Bøe
1985	Bjarne Arntsen
1986 - 1989	Knut Bøe
1990 - 1991	Ivar Aronsen
1992 - 1995	Knut Bøe
1996 - 1997	Solbjørg Bøe
1998 - 1999	Mona Bøe
2000 - 2001	Knut Bøe

Kilder: 50- og 100-års jubileumsberetningene for VKUF
Samtaler med Knut Bøe

"LIDT FRA VARTEIG"

av Solveig Rød

Under denne overskriften sto det i Sarpen 6. februar 1904 et lite stykke som fortalte om et snekkerkurs for ungdom i Varteig med godt kvalifiserte lærere; nemlig både en maskinist og en snekker. Og etterpå var det selvfølgelig fest med musikk og taler. En av deltakerne har etter avslutningsfesten sendt et innlegg til avisa om denne begivenheten.

"Av og til har der af Medlemmerne af Varteig Ungdomsforening været fremholdt Ønske om at man burde faa istand et Sløjdkurs."

Innsenderen forteller videre at tanken om et sløjdkurs hadde vært framsatt også tidligere, men at det da ikke hadde blitt noe av det. Ønsket hadde bl.a. vært nevnt i foreningsavisa "Ungdommens Røst". Han fortsetter så :

"Imidlertid kom der atter i Høst paa tale. Maskinist Bergerud og Snedker Lars Dalen satte sig da i Spidsen for Sagen og bestemte Møde for at se, om Sagen kunde vinde nogen Tilsludning.

Der samledes omkring et halvt Snes Gutter, som i tiden før og efter Jul var i sammen under Bergeruds og Dalens ledelse. Som Lokale benyttedes Ungdomsforeningens Hus Breidablikk.

Et smukt Resultat visede sig, idet der forfærdigedes flere pene og nyttige Gjenstande som: Bokkasse, Bord og Stoler, Klædeskister, en Slæde og Kjælke m.m.

Som Afslutning paa dette kursus havde man forrige Søndag Aften faaet i stand enn Fest. Eleverne havde nemlig innbudt en del Kamerater med damer, saa der var samlet omkring 50 Personer.

Festen aabnedes med et Velkommen af Maskinist Bergerud.

Deretter opvartede Varteig Hornmusikk med nogle Numere, hvorefter Gaardbruger Gunder Lunde besteg Talerstolen og talte til Forsamlingen om at han var saa glad over at dette Kursus var kommet i stand. Her er samlet meget Kjæk Ungdom som senere i Tiden skal overtage Ledelsen i Bygden naar vi gamle gaaer væk. Og da, mente han, vilde man

Tegning: Wigdis Bergby

først rigtig forstaa, at man havde Nytte og Glæde af at benytte sit Ungdomsliv til det som er godt. Et saadant Kursus, som det nu afsluttede, udvikler eders Evner og Anlæg. Han talte om at i hans Ungdomstid var der ikke anledning til at faa i stand saadant. Beklagede at hans og samtidiges Ungdomstid saa ofte blev benyttet til daarlig Selskab med Drikk og Kommers. En saa ordentlig og pen Samling af unge Mennesker, glædede ham overmaade meget at se.

Derefter gav Musikken atter nogle Numere, hvorefter man satte sig til Bords for at lade Køkkenets forskjellige gode Sager vederfares al Retfærdighed.

Aftenen tilbragtes afvekslende med Musikk og Sang, Leg og Op-læsning, hvorefter Festen kl. 12 Midnat afsluttedes med en Tale af hr. Ole Lunde for hyggelig Sam-vær."

Innlegget er signert: *En Deltaker*

Kilder: Sarpen 1904
Inga 1985 (Folketelling 1900)
Olav Spydevold: Varteig - en liten bygds historie

Vi har sett litt på de personene som her er nevnt med navn; "maskinist Bergerud" må være Olaves Johannessen Bergerud (1873 - 1948). Han var maskinist ved teglverk. Bergerud var en allsidig kar som også jobbet i lensa og var smed. Han var kjent for å kunne lage forskjellige ting, bl.a. laget han en dampmaskin.

"Snedker Dalen" kan ha vært Lars Johansen Bødalen (1881 - 1971). Han står oppført som snekker i folketellinga i 1900. Senere kalte han seg Lars Bø.

Gunder Lunde (1841 - 1916) og Ole Lunde (1878 - 1963) kan vel ha vært henholdsvis innbudt og kursdeltager.

Varteig Hornmusikk er vi derimot noe usikker på. I Spydevolds bygdebok står det at Varteig Hornmusikk ble stiftet i 1896. Den hadde først en besetning på 8 mann, senere økte det til 12, men denne foreningen måtte innstille allerede 3 år senere.

Gården Gressløs gnr 3008, bnr 2

av Lillian Gressløs Thinggaard

Gressløs var opprinnelig husmannsplass under gården Østre Bergerud, eller "Prestegården" som det mest brukte navnet var på den tiden. Kildene forteller at Gressløs ble ryddet på 1670-tallet. Min slekt kom til Gressløs på slutten av 1700-tallet, da Jens Legsen, min tipp, tippoldefar og hans kone Kari Thoresdatter bosatte seg der. I 1840 fikk deres sønner Ole (døpt i 1799) og Anders (døpt i 1804) Jenssønner skjøte på plassen. Ole og Anders delte i 1862 bruket i to like deler, 8 sk. på hver. Gressløs ble fra da av drevet som to små selveierbruk.

Anders drev gården som i dag heter Gressum.

Vi følger historien videre med Ole Jensen, min tippoldefar som drev gården som i dag heter Gressløs.

Ole Jensen (f. 1799), giftet seg i 1831 med Ragnhild Amundsdatter fra Rakkestad, (f. 1807) og de fikk 5 barn:

1. Johannes Olsen (f. 28/6-1836)
2. Anne Cathrine Olsdatter (f. 7/2-1840)
3. Lovise Olsdatter (f. 3/1-1843)
4. Berte Marie Olsdatter (f. 3/1-1843)
5. Anne Marie Olsdatter (f. 3/1-1847)

Deres datter, og min oldemor, Berte Marie Olsdatter (f. 1843) giftet seg med Olaves Jensen (f. 1842) fra Skjeberg i 1886. Olaves og Berte Marie tok over Gressløs etter hennes foreldre.

De brukte senere Gressløs som slektsnavn. Berte Marie og Olaves fikk en sønn, Ole Georg Jensen Gressløs (f. 30/4-1887).

Ole Jensen var eier og drev gården fremdeles i 1887, men i 1903 er Olaves Jensen eier.

Ole Georg Jensen Gressløs, min bestefar, ble født på Gressløs 30/4-1887. Han var enebarn så det var en selvfølge at han skulle overta gården. Hans foreldre, Olaves og Berte Marie, drev gården fram til 1924. Da tok Ole over.

Ole gikk på Neaskog skole i 7 år og hadde mange forskjellige lærere. Han var ferdig da han var 14 år gammel. Da stod han for konfirmasjon ved presten Gill i Varteig kirke. Han begynte å ta del i arbeidet på gården da han var ganske ung. Da han var 15 år, begynte han å arbeide som lensearbeider i Glomma. Fra 1908 til 1916 arbeidet han ved Nes lense i Eidsberg. Senere ved Glennetangen, der han arbeidet til under andre verdenskrig.

I de periodene han arbeidet i lensa var han bare hjemme i helgene. Han gikk fra Gressløs til Kongsrudlandet og rodde videre derfra og opp langs Glomma. Han dro hjemmefra søndag kveld og var tilbake på lørdagskvelden igjen. I lensa bodde de 8 mann sammen i en pram med bølgeblikktak og de laget middag på omgang. De arbeidet fra kl 6 om morgenen til kl

Ole og Kristine med sine barn i 1941. Bak fra v.: Ivar, Oskar, Oddvar og Einar. I midten Ranveig og Håkon. Foran fra v.: Olga, Ole, Jens, Kristine, Oddmund og Gerda.

Fotograf: Larsen

Eier av bildet: Ingvild Gressløs

20 om kvelden. Daglønna var 2 kr og 30 øre, senere ble den øket med 30 øre. I onnene måtte han ta sin tørn hjemme på gården om kveldene, ofte måtte han ta natta til hjelp.

I sommersesongen arbeidet Ole i lensa og om vinteren var det arbeid i skogen med felling av tømmer. Han arbeidet i skogen i 13 vintre på rad.

I 1916 giftet han seg med Kristine Olsdatter (f. 1/11-1889). De ble viet i Varteig kirke. Hun var datter av gårdbruker Ole Christoffersen (f. 26/10-1836) og Karen Johanne Iversdatter fra Rakkestad (f. 2/5-1842) De var bosatt på gården Kingsrød i Varteig.

Kristine og Ole fikk 10 barn sammen:

1. Oddvar Kristian Gressløs f. 12/11-1916, d. 20/2-1998.
  2. Oskar Gressløs f. 4/8-1918, d. 16/9-1947
  3. Ivar Kristoffer Gressløs f. 26/11-1919, d. 7/6-1989
  4. Olga Bergljot Gressløs f. 28/7-1921
  5. Einar Gressløs f. 20/12-1922
  6. Gerda Karoline Gressløs f. 13/7-1925
  7. Håkon Gressløs f. 17/12-1926
  8. Ranveig Lovise Gressløs f. 29/8-1928
  9. Oddmund Gressløs f. 6/2-1926, d. 27/2-2003
  10. Jens Gressløs f. 8/5-1933
- (Deres etterkommere kan man lese om i "Varteig – Stryn, slekt i øst og vest" av Inger Louise Bergerud).

I 1924 tok Ole Gressløs over Gressløs. I begynnelsen hadde de to kuer og ungdyr, 10-15 høner og en gris. Senere fikk de noen flere dyr og hester. De hadde hunder også, Jeger, Passopp og Klinge som var fine jakthunder alle sammen. Ole var en ivrig jeger og gikk på hare- og revejakt. De dyrket korn og poteter og hadde melk fra kuene til eget bruk. Det var svært tungvindt. De måtte bære vann til dyr og husholdning fra brønn. For å bevare melka lagde de et "ishus". De skar isblokker fra brønnen om vinteren og lagde et slags lager av disse som de isolerte med sagflis. Dette holdt på kulda og bevarte melka. I sommerhalvåret bodde de i bryggerhuset og i vinterhalvåret flyttet de inn i våningshuset igjen. Det var ikke store plassen. Et kjøkken, en stue og et lite kammers i 1. etasje. Oppe var det 2 soverom. Her skulle det bo 12 personer, og det var trangt. Men det var ikke bare trangt om plassen. Det skulle noe til å forsørge en så stor familie med klær og mat og alt det som må til. Det monnet ikke det gården kunne gi av inntekter. I 1924 kjøpte Ole en fotsjaltet Ford lastebil. Den brukte han både som buss og som lastebil. Når lastebilen skulle være buss, hadde den høye lemmer med en presenning over.

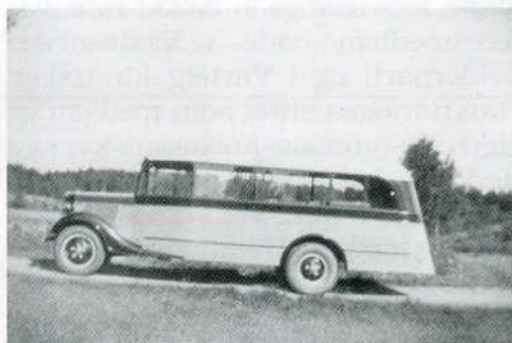
Ole har blitt kalt Varteig-bussens far fordi han samme året startet den første bussruten på Varteig og Hafslundsøy. Det hadde ikke gått buss i rute på denne strekningen før. De første årene gikk det buss fra Varteig til Sarpsborg 2 ganger i uka. På lasteplanet var det langbenker med plass til 16 personer.

Federal 1927, buss med 17 seter, langbenker Eier av bildet: Lillian Thinggaard

Først noen år senere fikk Ole sin første buss, også den med plass til 16 personer. For å kjøre ordentlig buss, måtte han ha konsesjon, og betingelsen for denne var at han måtte holde veien fra Varteig kirke til Sarpsborg fri for snø i vintermånedene. Fra 1928 gikk det buss fra Varteig hver dag. Busskjøringa leida han bort i sommermånedene når han var i lensa, om vinteren kjørte han selv. Ole var kjent for å være rask med replikken. I Gard Roens bok "Østfoldhistorier" står det noen historier om bestefar.

En av de historiene jeg har hørt er: *Det var en dame som kom løpende på Sarpsborg torv. Hun henvendte seg til bestefar og sa: "Hvor går*

Ford 1936, med bensinmotor, 18 seter. Under krigen ble den kjørt med generator. Eier av bildet: Lillian Thinggaard

denne møkkakjerra her da"? Da svarte bestefar: " Den går så langt som møkka skal"!

Det var ikke så inntektsbringende å kjøre buss, fortalte bestefar. Mange eide ikke penger, så det hendte at han ikke kjørte inn mer penger enn til å dekke bensinutgiftene. Men da var inntektene fra snøryddinga om vinteren god å ha. I 1940-årene økte buss-trafikken, og i 1948 ble buss-selskapet BUV startet. Ole fikk også melkeruten i Varteig og kjørte den gangen for Sarpsborg meieri. Sønnene vokste etter hvert til og begynte også å kjøre. Selv kjørte Ole fram til 1958, da var han 71 år gammel. Det har blitt slitt ut mange kjøretøyer på Gressløs i denne tida.

Idrett var Oles store interesse, det er ikke tilfeldig at han var den første formann i Varteig idrettslag. Det ble bygget en hoppbakke på Gressløs, senere var han med og bygde Kullerudbakken. Der kunne man hoppe opp til 45 meter. Ole Gressløs har også vært politisk engasjert, og han var med og stiftet Varteig Arbeiderparti på Kokkim skole i Ovaskogs i 1923. Han var æresmedlem både i Varteig Arbeiderparti og i Varteig Idrettslag. Han har også sittet som medlem av Herredsstyret og Formannskapet i perioder. I sin ungdom var han også med i ungdomsforeningen i Varteig, og i Ungdomsmusikken spilte han fiolin.

Kristine Gressløs hadde mer enn nok å gjøre med gårdsarbeid og å oppfostre 10 barn. Allikevel fant hun litt tid til engasjement i noen av bygdas misjonsforeninger.

Ole Georg og Kristine Gressløs drev gården fram til 1975, da leide de bort til sønnen Håkon Gressløs, min far, fram til 1.4.1978, hvor han tok over hele gården etter at alle arvingene i arverekka hadde sagt ifra seg sine interesser i gården.

Etter 7 års skolegang, først på Kommunelokalet i Varteig med Frøken Monsen og senere på Neaskog skole med læreren Mørkeseth, var Håkon med i arbeidet på gården som alle de andre søsknene. Han var med og kjørte melka med bussen allerede som 14 åring. Så var han med i Tysklandsbrigaden i 1947-1948. Da han kom hjem, tok han sertifikat og begynte å kjøre lastebil for sin far. Han har arbeidet i Varteig Elverk på 1950-tallet, en periode hos entreprenørfirmaene Selmer og Hammerstad og på Felleskjøpet. I 1959 startet han for seg selv og kjøpte en lastebil – en Bedford, og han leide en Volvo av sin far Ole.

Håkon Gressløs giftet seg 23.4.1960 med Astrid Sælid (f. 13.4.1942). Astrid er datter av Henrik Marentius Sælid, som var ordfører i Varteig i 8 år, og Else Andrine Sælid f. Brusevold.

Astrid og Håkon fikk 4 barn:

1. Lillian Gressløs f. 19/9-1960
2. Kristin Gressløs f. 18/5-1962
3. Ole Henrik Gressløs f. 23/11-1966
4. Lene Gressløs f. 29/1-1976

Håkon og Astrid bodde i samme hus som Astrids foreldre fram til de bygde hus på Gressløs i 1966. Huset ble kalt Aspheim, gnr 3007, bnr 20. Det ble tinglyst tomt, vei og

Håkon Gressløy

Eier av bildet: Lillian Thinggaard

brønn som ble atskilt fra gården i 1965. Håkon visste ikke på det tidspunktet at det var han som skulle ta over gårdsdriften.

Håkon var lastebilsjåfør og drev med transport av forskjellige ting og snøplogkjøring med egne lastebiler ved siden av gårdsdriften. Han tok også over melkeruta som hans far hadde hatt. På gården ble det dyrket korn og noe poteter og grønnsaker til eget bruk. De var også til dels selvforsynt med fôr til dyra. I perioder har de hatt et par griser som ble slaktet til eget forbruk, høner og de har også hatt kaniner på gården. I de siste årene Håkon og Astrid drev gården, hadde de noe kjøttproduksjon. De hadde noen okser på båsen. Det har blitt tatt ut noe tømmer som ble solgt, noe ble også skjært til materialer og ved til eget bruk.

Håkon har vært politisk engasjert som sin far i Varteig Arbeiderparti. Han har også vært aktiv i Varteig idrettslag, spesielt i fotballgruppa i mange år. Både som aktiv spiller

og som trener for småguttelag. Han har også vært medlem i musikkforeningen Ekko i mange år hvor han spilte kornett.

Astrid ble første formann i Varteig Blindeforening bare 16 år gammel, og har vært aktiv medlem der i mange år. Hun har også vært engasjert i Mødregruppa i Varteig skoles musikkorps i mange år.

Ole Henrik og bestefar Ole på "Gråtass".

Eier av bildet: Lillian Thinggaard

Ole og Kristine fortsatte å bo i gårdens våningshus. Oddmund, en ugift sønn, bodde også i våningshuset sammen med sine foreldre. Kristine døde i 11.6.1979, og Ole døde året etter, 18.10.1980. Oddmund fortsatte å bo i våningshuset fram til 1990, da flyttet han til Sarpsborg.

"Norske gårdsbruk, Bind 4- Østfold fylke 4" – 1965, står det følgende:

"G.nr.8 og 7, Br. nr. 2 og 7.

Sk.mk.0,57 Djord 30 da (mold) prod. skog 80 da.

Våningshus bygd i omkring 1864, restaurert omkring 1914. Stall bygd i 1925.

Fjøset bygd i 1950, hønsehus omkring 1930, bryggerhus i 1925, garasje i 1955

(gml.Brl.55.000, 2 griser, 20 høns, traktor, personbil og lastebil)".

Det er gjort noen forandringer siden dette gikk i trykken. Våningshuset ble bygd på med en stue rett etter krigen. Den gamle stallen ble revet, og det ble bygget et tilbygg til låven med underlåve og låvebru i 1989.

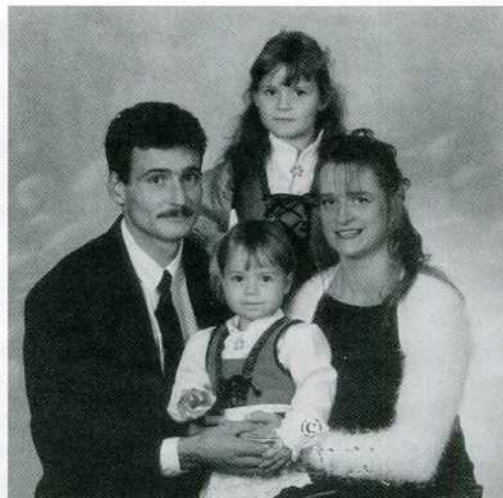
Hønsehuset blir nå brukt til redskapshus.

Håkon og Astrid Gressløs skilte lag i 1992.

Ole Henrik Gressløs, min bror, tok over gården etter Håkon og Astrid Gressløs 31.12.1992.

Håkon flyttet inn i det gamle våningshuset og Ole Henrik flyttet inn på Aspheim i 1993.

Ole Henrik giftet seg 29.10.1999 med Hanne Halvorsen (f. 29.10.

Ole Henrik og Hanne med Lise og Sandra.

Eier av bildet: Ole Henrik Gressløs

1968) fra Oslo.

De har 2 barn sammen:

1. Sandra Gressløs f. 14/8-1993
2. Lise Gressløs f. 6/2-1998

Ole Henrik og Hanne har i hovedsak drevet med kjøttproduksjon av

Flyfoto av Gressløs 2003 Eier av bildet: Ole Henrik Gressløs

storfe og dyrket grovfor til egne dyr. De har også hatt høner og vært selvforsynt med egg. I perioder har de også hatt noen gjess. Siste året har Ole Henrik restau-

rert fjøset om til stallplasser. Der har familien egne hester. Ole Henrik arbeider ved siden av gårdsdriften som industrimekaniker på Elektrolux Motor A/S.

Kilder: Olav Spydevold: Varteig, en liten bygds historie
Inger Lovise Bergerud: Varteig - Stryn, slekt i øst og vest
Diverse avisartikler
Lillians slektshistorie
Samtaler med Ole, Håkon og Ole Henrik Gressløs.

SKJEBERG REGNSKAPSKONTOR

AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSELSKAP

- *Forretningsregnskap*
- *Landbruksregnskap*
- *Budsjettering*
- *Lønn*
- *Skattespørsmål*
- *Årsoppgjør*

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen
Telefon 69 10 26 60 • Telefax 69 10 26 61

SARPSBORG

KOMMUNE

Kultur og oppvekst

Gressum gnr 3008, bnr 3.

av Tormod Gressum

Gården som i dag heter Gressum, nevnes som husmannsplass under Bergerud i 1723. Tore Engebretsen (1677-1757) bodde helst på Gressløs som syntes å være ryddet på denne tiden. Engebret Toresen (1715-1747), sønn av Tore Engebretsen, gift med Kirsti Halstensdatter (1702-1762) tok siden over gården.

Jens Leksen (1773-1820) som var sønn av Lek Bergerud, og gift med Kari Toresdatter Lena (1772-1865), slo seg ned som husmann her. De hadde blant annet barna Ole (f. 1800) og Anders (f. 1804). Disse to fikk i 1840 skjøte på 16 sk. i bruket, av de daværende eiere Lars Anders Bergerud m.fl. Den 31.juli 1862 deles Gressløs i to like deler med skyld 8 sk. på hver. Anders Jensen (1804-1873) eier nå den ene delen av Gressløs. Han giftet seg med Inger Sandersdatter (1810-1862) fra Skjeberg. Deres datter Loise (f. 1841), ble gift med Andreas Syversen Bråten (f. 1834) i 1866.

I 1887 eies Gressløs bnr 3 av Anne Marie Andersdatter (f. 1840), og hun eier fortsatt dette i 1903 og skylder 0,39 mark.

Anne Marie Andersdatter ble aldri gift, men fikk en sønn, Arnt Gress-

løs Moum (24/7-1877 - 1956). Han vokste opp i små kår. Han måtte tidlig lære seg å stå på egne ben, og som 14 åring måtte han ut for å

Arnt og Tilla Gressløs

Eier av bildet: Georg Gressum

tjene på andre gårder til livets opphold. Her fikk han føle hvilket umenneskelig slit som små kår og fattigfolk ble utsatt for. Noen år senere tok han over småbruket, og i 1891 giftet han seg med Tilla Handelsby fra Os i Rakkestad. De

Astrid Gressum

Østfold fylkes billedarkiv

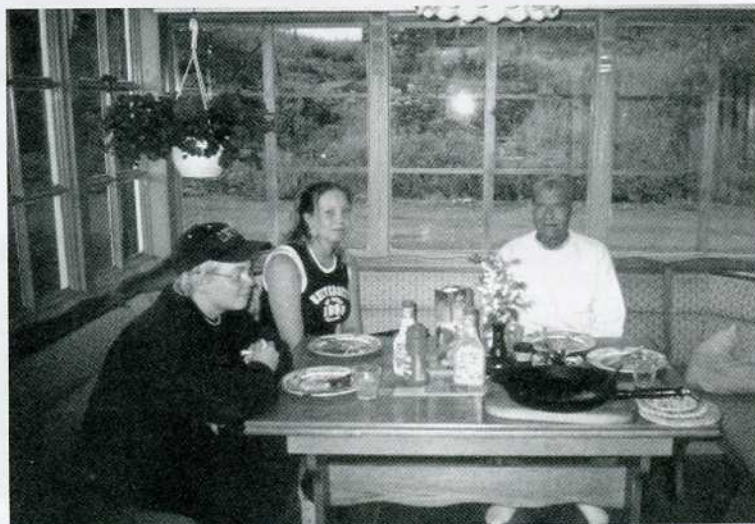

Høyonn tidlig på 60-tallet. Thorstein Gressum på traktoren med Reidar på fanget. Edel og Nils Gressum står til venstre. På lasset sitter Tormod, Ragnar og Jonny Gressum.

Eier av bildet: Tormod Gressum

fikk 10 barn; Olga, Elise, Hulda, Thorstein, Nils, Asmund, Arthur, Georg, Ingerid og Thorvald. I tillegg tok de til seg to barn. Arnt fikk seg så jobb i Nes lense hvor han ble med i fagorganisasjonen. Han stiftet Lensearbeidernes fagforening og etter hvert, Varteig Arbeiderparti. I 1903 kjøper han den ene naboeiendommen, Sinkerud, og i 1931 den andre. I 1900 bygger han nytt våningshus, og 1914 blir det ny låve og stall. På 60-

tallet blir både slektsnavn og gårdsnavn endret til Gressum. Noe fra Gressløs og noe fra Moum. Thorstein Gressum (f. 1918), eldste

Alexander, Linn Marie og Thorstein Gressum på terassen.

Eier av bildet: Tormod Gressum

sønn til Arnt, tar over gården i 1951. I 1952 gifter han seg med Astrid Sigernes (1930-1996) fra Kongsvinger. De fikk barna Arnt Jørgen (1954-1966), Tormod (f. 1956) og Reidar (1961-1971). Mye sykdom preget denne tiden på gården. Den eldste og den yngste sønn døde begge tidlig av kreft. I 1964 bygger Thorstein nytt gris- hus. På samme tid var det 5 melkekuer, 5 oksekalver, 15 vinterforede sauer, 1 hest og høns på gården. Thorstein jobbet først i lensa og siden 25 år på Borregaard. Astrid jobbet ca 15 år på Sarpsborg Sykehus i tillegg til gården.

I 1980 bygger Tormod Gressum kårbolig, og i 1981 gifter han seg med Sølvi Olsen fra Hafslundsøy.

Tormod Gressum

Eier av bildet: Eli M. Sterkerud

De får barna Linn Marie (f. 1983) og Tormod Alexander (f. 1986). Tormod tar over gården i 1986. I 1996 ble Tormod og Sølvi skilt. Senere (1998) har våninghuset blitt pusset opp. Fjøset og stallen på låven har blitt bygget om til vognskjul, grisehuset er blitt gårdsverksted og ny garasje er bygget.

Flyfoto av gården fra 2001.

Eier av bildet: Tormod Gressum

Hauger gård, gnr 3010, bnr 1, 4 og 6

av Geir Bøe

Hauger fra sør, ca 1950

Eier av bildet: Inger Marie Bø

Hauger ligger i "Neaskogs" ved "skole-/kirkeområdet" med utsyn over Glomma i vest. Gården grenser til Småberg i sør, Tangen i vest, to Lundegårder i nord og Sælid i øst. Gårdsnavnet har i gammel tid vært Haugar, flertall av haugr, haug. Undertiden har det vært skrevet Hauggård og stundom Hauer. Gården nevnes ikke i middelalderiske kilder og er vel kanskje ikke av de eldste i bygda. Den har fra gammelt av utgjort ett bruk, men i 1836 oppføres to brukere, hvorav den ene på Haugneset, og den andre på det resterende Hauger. I 1887 og 1903 står det skrevet at gården består av tre bruksnummer, to på det egentlige Hauger og et på Haugneset. I 1903 står Anders Jonsen (f. 1824) som

eier av bnr 1 og Ole Andersen (Haugård) (f. 1830) eier av bnr 2. I 1921 ble en ny del sør/øst for gården skilt ut (bnr 4), ca 60 da jord og annet areale, og 200 da produktiv skog. (Senere har det blitt solgt fra om lag 50 da til tomter og idrettsplass fra denne delen av gården.) Ole A. Haugård og Akselie f. Pettersen flyttet i 1921 til den nye utskilte delen og solgte resten av sin del av Hauger (bnr 2) til Arne Bø (1885-1984) og Anna Synnøve f. Arnesen Loen (1891-1988). Noen år senere ble også bnr 1 kjøpt av de nye eierene på Hauger.

En gammel og falleferdig låve sto på gården da den ble kjøpt i 1921. Den ble etter hvert revet, og en ny låve med grassilo ble bygd i 1923.

Ca 1930 sees fra v.: Peder, Arne, Arve, Synnøve, Astrid og Karen.
Eier av bildet: Inger Marie Bø

Omkring 1925 ble det bygd potetkjeller på gården, et godt arbeid ble gjort, og den er fortsatt i god stand. Våningshuset er gammelt, og byggeåret er uvisst, men det ble restaurert i 1932. Det ble utvendig kledning på tømmerveggene, og nytt kjøkken ble bygd til, på østsiden av huset. I 1934 ble det bygd nytt fjøs, og i 1942 ble det satt opp en verkstedbygning med smie. I 1947 ble det oppført et vedskjul/garasje. Det er uvisst hvor gammelt bryggerhuset er, men det ble restaurert i 1945. Gangen ble bygget ut, og vinduer skiftet. På gården står det også ei matbu/stabbur, også dette fra eldre tid og uvisst når det ble bygget. I tillegg til gårdsdriften jobbet også Arne i lensa.

Da Arne og Anna Synnøve flyttet til Hauger i 1921, hadde de to barn: Peder (1916 - 1990) og Karen Dorthea f.

1918. Senere fikk de Arve f. 1922 og Astrid Solveig f. 1928. Peder giftet seg i 1945 med Inger Marie Lunde. I 1951 tok de over Hauger. Karen giftet seg i 1939 med Ragnar Sundaas. De kjøpte og flyttet til Kindalen gård i 1953. Arve giftet seg med Elsa Eriksen i 1946. I 1972 kjøpte de

Sagbråten, og dermed flyttet også de på gård. Astrid giftet seg med Kristian Lunde i 1953. De har i mange år drevet Varteig Landhandel.

Peder og Inger Marie fortsatte driften på gården slik Arne og Synnøve hadde drevet, hovedsakelig kuer, gris og kornproduksjon. Ca 1954 ble det kjøpt tresker på gården. Det var ikke mange med tresker, så det ble en del leietresking rundt omkring i Varteig. I 1957 ble den første traktoren kjøpt til gården - en Ferguson 35.

I 1959 ble det boret etter vann, slik at det nå ble innlagt vann i huset.

Treskeverket fra 1954

Eier av bildet: Inger Marie Bø

Fjøset ble restaurert i 1960, og våningshuset ble på ny restaurert i 1960 - 61. Huset fikk nye vinduer, og det ble laget et oppløft i 2. etasje slik at det ble flere rom og mer plass. Mye av jorda på gården var vannsjuk, og det meste ble grøftet på 50- og 60-tallet. I denne tiden ble det også plantet frukttrær, andre trær, alléer og hekker. Dette har vi stor glede av i dag.

Inger Marie og Peder fikk fem barn:

1. Lillian Synnøve f. 1946, gift 1973 med Odd Åge Ågedal, misjonærer i Etiopia i mange år
2. Arne f. 1947, gift 1970 med Elisabeth Langsrud
3. Jan Arnt f. 1949, gift 1976 med

Peder kjører høy Eier av bildet: Inger Marie Bø

Dagrun Ljønes

4. Gunnar f. 1952, gift 1976 med Bjørg Skrove
5. Per Ivar f. 1959

Elisabeth og Arne tok over gården i 1971. De fortsatte gårdsdriften som før, men noen moderniseringer ble gjort. En ny tresilo og nye kornsiloer med tilhørende elevاتور og tippesjakt ble bygget. Det kom også en ny traktor, en MF 165. En brukt Dronningborg samt

en del ny redskap ble kjøpt inn de første årene de drev. På slutten av 70-tallet kom det også combimaskin og en firehjulstrekket på gården. Kuene gikk for siste gang ut av fjøset rundt 1977. Tanken var å begynne med gris i stedet. Det gamle fjøset ble revet, og et nytt grisehus til kombinert produksjon, med plass til ca 200 dyr, sto ferdig i 1980; 10 grisepurker kom like etterpå. Året før ble

Bak Jan Arnt, Arne, Gunnar, Lillian Synnøve. Foran Inger Marie, Per Ivar og Peder Eier av bildet: Inger Marie Bø

havna planert, slik at det nå var mulig å dyrke korn også her. På slutten av 90-tallet var det slutt på griseproduksjon ved gården. I stedet ble det buskjøring og kornproduksjon som ble næringsveien. Gjennom 70-, 80- og 90-tallet har det blitt drevet generelt vedlikehold på bygninger. Ny takstein på våningshus og bryggerhus. Inngangspartiet og gang i våningshuset har blitt gjort om; vegger og loft i huset er blitt etterisolert. Nye plater på låvebygningen samt ny kledning på nordveggen. Verkstedbygningen er restaurert, og det gamle vedskjulet er revet.

Elisabeth og Arne fikk fem barn:

1. Geir f. 1971, gift 2002 med Gjertrud Lindalen
2. Lene Elisabeth f. 1972
3. Rune f. 1974, gift 1999 med Jofrid Halsne
4. Frode f. 1975, gift 1998 med Sissel Bue
5. Marianne f. 1979, gift 2002 med Jostein Sjaastad

Gjertrud og Geir tok over gården i 2002. Kornproduksjonen er opprettholdt som før, men i tillegg er det et mindre antall dyr på gården. Geit, sau, høner, haner og kaniner har

kommet til som et ledd i å bruke "gården som pedagogisk ressurs" i samarbeid med Varteig skole. Geir begynte også å jobbe som lærer ved skolen denne høsten. Samme høst ble et nytt tilbygg på låven påbegynt. Året etter ble det satt i gang restaureringsarbeid i selve låvebygningen, tresiloen er revet og nye røs og nytt gulv er støpt. Gården i dag har 175 da dyrket mark, 33 da annet areale og ca 50 da produktiv jord. Gjertrud og Geir har fått et barn: Amalie f. 2002.

*Bak Geir, Frode, Rune og Lene Elisabeth.
Foran Elisabeth, Marianne og Arne.*

Eier av bildet: Inger Marie Bø

Kilder: "Varteig - en liten bygds historie" 1955
 "Norske gårdsbruk" 1965
 Muntlige kilder (med forbehold om om at noen årstall og opplysninger er litt usikre)

ISETORP ØVRE gnr 3044, bnr 1, 2, 4

av Jan Erik Berg og Solveig Rød

Gårdsnavnet er dannet av Ise-elva som renner forbi. Svend Olsen, som kjøpte gården i 1817, var den første selveieren. Gården eies i dag av 3. generasjon av familien Berg. I 1903 står Syver Johannesen som eier av bnr 1, 2 og 4. Bnr. 3 eies av Andreas Olsen.

Syver Johannesen kom fra Smaaberg. Foruten Isetorp Øvre eide han også en del av den ene Brusevold-gården, nemlig gnr 37, bnr 6 og 7. Denne delen besto av skog og utmark, og i en skylddelingsforretning fra 31. august 1864 kan vi lese at Syver fikk denne andelen fra sin svigermor Birthe Olsdtr. Brusevold. Syvers

andel står beskrevet på denne måte: "Syver Smaabergs skog og utmark av bemeldte gård der mot øst støter mot Anders Olsens skog og er delemmerkene anmerkede foran under No 1 litr b, mot nord Brunsbys utmark, mot vest Strømnes utmark, mot syd John Olsens forhen tilhørende eiendom. Syver Smaabergs andel utgjør 12 sk. (I No 1 litr b står det følgende: Grenselinjen mot Syver Smaabergs skog tar sin begynnelse i et høyt og steilt berg i søndre ende og vestre side av Stokkemåsedalen hvor der ble pålagt vedkommende eiere at anbringe et +, derfra rett linje i nord til et hugget birketre på vestre side av

Isetorp på oversiden av veien med gårdsaga ned mot elva i forgrunnen, fra ca 1953

Eier av bildet: Fam. Berg

Østfold fylkes billedarkiv

dalen, fremdeles i samme retning til et likeledes +hugget birketre, atter til et grantre +hugget, fremdeles til et kryss i en bergpynt på den østre side ved Brunsbydalens utmark.”

Syver Johannesen Småberg må ha solgt gården ca 1906/07 til Herman Andersen (Knatterud). Allerede i 1910 selger Andersen gården til Hilmar Berg. Kjøpe-

Hilmar og Anna Berg Eier av bildene: Fam. Berg

summen var da kr 14.300, -. I denne kjøpekontrakten kan vi lese at : *”Eiendommen sælges i den stand, den i dag forefindes med grund, huse, mur og nagelfaste indretninger, kakkellovne etc. og for øvrig med de rettigheter og forpligtelser, hvormed den har tilhørt sælgeren.*

Eiendommen overtages i juni d.a. med oppgjør av renter vedk. eiendommen pr. denne dag.

Den paa møllen hvilende grundavgift til Isetorp medfølger i handelen.”

Hilmar Berg var f. 30.01.1880 og døde i 1954. I 1901 giftet han seg med Anna Schie (1882 – 1972). De fikk følgende barn:

1. Hjalmar (1901 - 1994) gift med Asbjørg Gabestad (1908 - 2001)

2. Margaret (1905 - 1990) gift med Olav Kjørås (d. 1991)
3. Ragnar (f. 1908) gift med Dort(ea) Klemsdal
4. Aslaug (f. 1911) gift med Hans Andersen (1907 – 1987)
5. Audhild (1915 - 1984) gift med Robert Huseby (d. 1978)
6. Gunnar (1920 - 2002) gift med Ragnhild Emilie Olsen f. 1926

Gården hadde helt fra 1600-tallet og til 1887 skysstasjon og gjestgiveri. I 1846 ble det solgt 1700 pottes (1632 liter) brennevin på Isetorp skysstasjon, og det fortelles at en gang datt en brennevinstønne ned og slo seg i stykker. Gjeste-

giveren sa da at folk fikk drikke så mye de ville av brennevinet som rant ut. Det førte til at en mann drakk så mye at han, da han skulle reise seg igjen, falt død om. Skysstasjonen var pålagt å holde hester som kunne frakte de reisende. Den raskeste av disse skal ha vært ”Iserøen”.

I årene 1891 til 1919 ble det drevet Frørenseri på eiendommen. Det var Edvart Andersen Berby som leide et område ved elva syd for mølla. Da Ise og Varteig Telefonselskap (se Inga 2002) ble stiftet i 1903, la de hovedstasjonen til Isetorp. Etter en brann 17.mai 1907, ble telefoncentralen flyttet til Varden.

Gården har også hatt sag. Den ble bygd omkring 1915 av Hilmar Berg, og var i drift til ut på 1950-

Ragnhild og Gunnar Berg Eier av bildene: Fam. Berg

tallet. Saga ble (i hvert fall de siste årene) drevet med damp, og da Hilmar Berg solgte gården videre til sønnen, Gunnar, beholdt han saga. Hilmar døde året etter, og etter det var det slutt på driften. Den ble revet ut på 1970-tallet.

Låven, som ble nyoppført etter brannen i 1907, er restaurert de senere år. Hovedhuset ble påbygd og omgjort til tomannsbolig i 1994. På begynnelsen av 1950-tallet ble det reist en kjellerbygning. Ellers er det stabbur, bryggerhus og redskapshus på gården.

Gunnar Berg overtok gården etter sin far høsten 1953. I denne kjøpekontrakten kan vi lese at gården med besetning og gårdsredskaper selges for kr 43.000,-. Selgerens dampsgag med alt tilbehør fulgte, som nevnt, ikke med i handelen. Selgeren forbeholdt seg også for sin og sin hustrus levetid rett til fritt, uhindret og uten vederlag følgende rettigheter: 1) å bebo og disponere over hele hovedbygningens 2. eta-

sje med adgang til å bruke bryggerhuset og matkjelleren, 2) fritt vann, 3) frie poteter til husbruk, 4) 2 liter nysilt melk daglig og 5) fri og huggen ved. Løsøret ble fastsatt til kr. 11.000,-, og verdien av de forbeholdte rettighetene ble satt til kr. 800,- pr. år. Omkring 1958 ble det slutt med kuer på gården.

Gunnar og Ragnhilds sønn, Jan Erik Berg f. 1967, overtok gården 01.12.1991. Han er gift med Lillian Rød f. 1970, og de har barna Andreas f. 1990, Raymond f. 1993 og Anette f. 1998. Dagens eier har hele tiden hatt arbeid utenfor gården. Gårdens inntekt kommer i dag fra korn og skogsdrift.

Andreas, Lillian, Jan Erik med Anette og Raymond foran. Eier av bildet: Fam. Berg

Spydevold østre gnr 3040, bnr 1

av Ola Bergby

I skattemanntallet for 1723 var gnr 40, bnr 1 opført som halvgård. Eier var Tune Prestebol med oppsitterne Gulbrand Pedersen og Baard Søfrensen. Utsed: ½ tønner bl. korn, 5 tønner havre, ½ set (skjeppe) hvede, 1 set lin og hamp. Skog til husbehov. Avler 12 lass høe, har 3 hester, 6 creaturer og 5 sauer. Bnr 1 har i dag 260 da dyrket mark, skog og annen utmark utgjør 1950 da. Christoffer Larsen 1810 – 1892 og hans kone Oleana Andersdtr.

1801 – 1870 var de siste brukerne på Spydevold østre.

I 1860 ble bnr 1 selveierbruk ved at byfogd Pettersen kjøpte hele gården som da bestod av to bruk. I 1885 kjøpte Lars Jensen 1834 – 1915 og hans kone Anne Sofie Svendsen 1837 – 1923 eiendommen. Hun var fra Skiptvet. Lars kom fra Sikkeland gnr 42, bnr 7 hvor han hadde eid denne gården sammen med sin bror Ole.

Lars og Anne Sofie sine barn:

I	Johan Sigvart 1861-1933 drev forretning i Fredrikstad	1. g. gift med Anne Marie Larsen 1861-1896 Mellebybråten 2. g. gift i 1902 med Karoline Nikolaisen 1878-1910 Rød.
II	Anders 1864-1926	gift med Helga Kristine Revhaug 1884-1947 Råde
III	Ole 1867-1954	gift med Hilda Gustava Evensen 1874-1957 Revhaug Råde
IV	Maren Oline 1872-1950 omtales under Spydevold søndre.	gift med Ole Johannesen 1872-1969
V	Kristian 1875-1957 var offiser.	gift med Signe Dahl Torsnes
VI	Ludvig 1877-1955 omtales under Spydevold gnr 41, bnr 3 og 5.	gift med Malene Alvilde 1882-1962 Revhaug.

Lars Jensen og Anne Sofie Svendsdtr.

Eier av bildet: Eli Glømsrud

Østfold fylkes billedarkiv

Anders Larsen og Helga Spydevold

Eier av bildene: Eli Glomsrud

Østfold fylkes billedarkiv

Alle barna var født på Sikkeland. Anders døde i 1926, drev Helga Den nest eldste Anders og hans gården videre sammen med barna. kone overtok gården i 1913. Da Anders og Helga sine barn:

I	Lorang 4/6-1911 - 1996	ikke gift
II	Hans f. 7/2-1913	gift med Aagodt Hen f. 1912 Rakkestad. De har to barn: Kai f. 1944 og Berit f. 1946
III	Arne 30/3-1917 - 1993	ikke gift
IV	Aslaug 28/2-1919 - 1986	gift med Ole Jørgen Borge 1920-1978 fra Råde. De har tre barn: Magne f. 1945, Aase Marit f. 1948 og Ragnhild f. 1952. Se nedenfor.

Fra v.: Søskenene Arne, Hans, Lorang, Ole og Aslaug Spydevold

Eier av bildet: Eli Glomsrud

Østfold fylkes billedarkiv

V	Sverre 5/5-1921 – 1941 Håkon tvillingbror d. ved fødsel	døde av poliomyelitt da han gikk på Haga Jordbruksskole, ugift
VI	Ole 1/7-1922 – 1999	gift med Marie Falla 1912-1999 fra Fetsund
VII	Hjørdis Synnøve 7/9-1925 - 2003	gift med Olav Sæves f. 1923. De har en sønn Steinar f. 1946 gift med Lisbet Belsby f. 1945

Aslaug og Ole kjøpte Stubberud vestre, og fikk den gamle husmannsplassen Langneset utskilt fra gnr 40. Langneset bnr 4 ble skjøtet til Aslaug og Ole Borge i 1949 med forkjøpsrett til hovedbøle i tilfelle salg. Dette skjedde i følge

skjøte 25/4-1957 da Ole solgte Stubberud og flyttet til Odalen 1958.

Lorang, Arne og Ole overtok gnr 40 bnr 1 og 4 fra sin mor Helga i følge skjøte 9/4-1947 for kr 80.000.

Ole og Marie har to døtre:

I	Eli f. 1945	gift med Hans Thorbjørn Glomsrud f. 19/4-1941 fra Rakkestad.
II	Anni f. 1954	gift med Arve Rognerud på Korum i Rakkestad. Deres barn: Marie Helene f. 1978, Hans Arve f. 1981 og Ole Martin f. 1983.

Eli og Hans tok over gården i følge skjøte av 30/12-1974. Eli og Hans sine barn:

Nina Marie f. 23/11-1968

Arne Thorbjørn f. 16/3-1973

Nina Marie gift med Dyre Tangnes Saxrud f. 10/11-1969. De tok over gården i 2003 og har to gutter (tvillinger): Den eldste Syver, og Ole, f. 18/2-2002.

Eli Glomsrud
Eier av bildet: Eli Glomsrud

Syver, Nina, Dyre og Ole Saxrud
Eier av bildet: Eli Glomsrud

Spydevold østre Eier av bildet: Eli Glomsrud

Bygningene på gården er som følger:

Våningshuset ble bygd 1954 og føderådsbygningen i 1974.

Låven er fra 1917, stallen 1919 og fjøset fra 1927. En potetkjeller er fra 1942

Redskapshus ble bygd i 1987

Et gammelt stabbur er innredet for salg av hjemmelagede gårdsprodukter, "Stabburstua".

Den første traktoren, David Brown, ble anskaffet i 1948.

Det ble drevet med melkeproduksjon fram til 1971. Fra 1977 til 2002 var det fleskeproduksjon

Spydevold vestre gnr 3041, bnr 7 og 8

Ole Bårdsen 1776 – 1846 og hans kone Marthe Olsdtr. 1776 – 1830 var de første selveiere på bnr 7 og 8. De ble gift i 1801. Etter å ha bygslet gården fra 1800, fikk han regjeringens skjøte på 5 lpd. i Spydevold vestre i 1824. Ole var sønn til Bård Hansen 1744 – 1822 og hans andre kone Anna Johannesdtr. 1776 – 1864. Marthe var datter til Ole Hansen 1748 – 1829 og Helvig Corneliusdtr. f. 1755 på Hasle gnr 3001. Deres barn:

1. Anne Marie f. 1804

2. Hans 1806 - 1874

I 1830 solgte Ole Bårdsen til sin sønn Hans Olsen. Han ble gift med Inger Andersdtr. 1803 – 1880, datter til Anders Eriksen og Marthe Nilsdtr. Nes i Skjeberg. Deres barn:

1. Marthe 1832 – 1902

2. Ole f. 1834

3. Andreas f. 1836

4. Hellene f. 1843

Neste eier ble sønn til Hans og Inger, Ole Hansen f. 1834 og hans

kone Emilie Marie Andersdtr. Knatterud f. 1842. Deres barn:

1. Karen Julie f. 1864
2. Anette Juliane f. 1866
3. Helene Olava f. 1873

I 1899 kjøpte Gustav Amundsen 1862 – 1948 gården av Ole Hansen Spydevold. Gustav var født på Ryen østre i Tune. Hans foreldre var Amund Andersen og Gunnild Andersdtr. De hadde også en datter Ida f. 1863, og flyttet senere fra Ryen til Stensrud i Degernes. Gustav ble gift med Josefine Marie Jonsen 1868 – 1953 fra Stenklopp i Berg kommune. De giftet seg 9/1-1899. Deres barn:

Josefine og Gustav
Østfold fylkes billedarkiv

I	Helga Jørgine 18/2-1899 – 1974	gift 22/12-1929 med Arnt Andersen Tomta 23/3-1893 – 1933
II	Anna 1/9-1901 – 1987	gift 9/6-1928 med Edvard Andersen Tomta 16/9-1900 – 1946. Bosatt Ovaskogs.
III	Gunda Marie 12/3-1904 – 1979	gift 23/2-1930 med Hans Kristian Kristiansen Fuglenes, Degernes f. 17/8-1901
IV	Inga Matilde 2/9-1907 – 1960	gift 16/8- 1930 med Ole Ludvig Næss, Skjeberg f. 4/9-1892
V	Agnes Josefine 2/9-1907 – 1928	ugift

Arnt og Helga Spydevold Tomta Østfold fylkes billedarkiv

Helga Spydevold Tomta tok over gården i følge skjøte av 31/3-1937 med beboelsesrett for foreldrene. Hennes mann Arnt var allerede død i 1933, og Helga drev gården alene fram til 1940. Hun giftet seg 20/7-1940 med Alf Frigaard 1903 – 1980 fra Nes på Romerike. Helga

Jorun og Trygve Frigaard
Eier av bildet: Jorun Frigaard

og Arnt har en datter, Gudrun Marie f. 22/8-1930. Hun var gift med Lars Engelsvold 1923 – 1980 og de har tre barn:

I	Arnt Geir f. 21/3-1953	gift med Gro Kringstad f. 1956
II	Marit Helene f. 21/5-1955	gift med Per Bekkevold f. 1952
III	Rut Elisabeth f. 18/7-1967	gift med Guttorm Frisell f. 1963

Helga og Alf har to barn:

I	Karen Anfrid f. 8/11-1940	gift med Jon Skjelin f. 1936. De eier Frigaard på Nes, Romerike.
II	Trygve f. 11/5-1943	gift 1966 med Jorun Olsen f. 15/12-1945, datter av Georg Olsen 1909 – 1992 og Karla Bengtsen 1907 – 1986.

Trond Olav og Anne Terese med Mille Marie
Eier av bildet: Jorun Frigaard

Trygve og Jorun overtok bnr 7 og 8 i følge skjøte 17/2-1972. De har to barn:

1. Bjørn Erik 1968 – 1992
2. Trond Olav f. 17/6-1973.

Trond Olav ble 25/5-2002 gift med Anne Terese Iversen f. 24/4-1973. De har en datter Mille Marie f. 30/4-2003.

Trond Olav og Anne Terese tok over gården i 2000. Den har 80 da dyrka jord,

250 da produktiv skog. Melkeproduksjonen opphørte i 1961. I dag drives det kornproduksjon.

Det er to våningshus på gården, et fra 1974 og et fra 1983. Låven og stallen er fra 1948 mens fjøset er fra 1905. Låven ble omgjort i 1975.

Et stabbur ble satt opp i 1950. Det har også vært et høsehus fra 1931 og et bryggerhus fra 1860 men disse er nå revet. Første traktoren, en "gråtass", ble anskaffet i 1958 og i 1975 ble det installert korntørke.

Spydevold vestre

Østfold fylkes billedarkiv

To husmannsplasser under Spydevold

På slutten av 1700-tallet ble det opprettet to husmannsplasser under gnr 3040. Den ene av dem var Lyngmoen som i 1800 var bebodd av husmann Nils Endresen 1753 – 1818 og hans kone Anne Joensdtr. 1743 – 1803. De hadde to døtre: Anne f. 1787, gift i 1820 med Christen Christoffersen som tjente på Spydevold, og Ingeborg f. 1788, gift i 1819 med Ole Larsen 1789 – 1853 (Bøhaugen gnr 3028, bnr 12).

Lyngmoen ligger øst for gnr 3040, bnr 1 med Saga under Knatterud som nabo.

Etter at Anne døde i 1803, giftet Nils seg om 18/3-1804 med Marie Pedersdtr. Deres barn:

Inger f. 1804, død i 1806

Anders f. 1807, død i 1883

Elias f. 1811

Ole f. 1816

I 1866 ble Karen Lovise Hansdtr. f. 28/12-1850 konfirmert på Lyng-

moen, hun var datter til Hans Nilsen og Grethe Syversdtr. De var visstnok de siste husmenn på Lyngmoen, for noen år etter ble husene revet.

Den andre husmannsplassen var Langneset bnr 4. Denne ligger vest for gnr 3041, bnr 7 og 8 inntil den nye Rakkestadveien, mellom veien og Knatterudbekken. Husene på plassen lå midt i den dyrka marka. Den ble første gang nevnt i 1790 da Nils Kristensen bodde der. Ole Gulbrandsen 1756 – 1820 var sønn til Gulbrand Spydevold. Han ble gift 1/7-1797 med Helvig Gabrielsdtr. 1777 – 1837 fra Sikkelandsplass (Gabrielhytten) gnr 42, bnr 4. Helvig var datter av Gabriel Christoffersen f. 1737 og Maria Heljesdtr. f. 1745. De hadde visstnok 6 barn:

1. Marthe f. 1799
2. Borger 1801 – 1877
3. Eilert f. 1803
4. Marie f. 1804
5. Eilert f. 1808
6. Ellen f. 1811

Borger ble gift med Randi Larsdtr. Galteryggen f. 1807. Hun var datter til Lars Thoresen Galteryggen og Maria Rasmusdtr. Lindemark. Deres barn:

1. Ole 1830 – 1902 gift med Karoline Andersdtr. f. 1852
2. Lovise 1833 – 1868 gift 1. gang med Syver Pedersen 1835 – 1859, 2. gang med Arne Eilertsen f. 1836 fra Knatterudfjellet
3. Maria 1835 – 1835
4. Maria 1836 – 1854
5. Oline 1843 – 1849
6. Hans 1851 – 1853

Randi og Borger var husmenn på bnr 4 i 3. generasjon. Omkring

1850 flyttet de til Knatterudfjellet. Det var sjelden at husmenn satt på plassen i flere generasjoner, slik ble det heller ikke på Langneset etter dette.

I 1865 er Ole Larsen f. 1821 og hans kone Marthe Halvorsdtr. f. 1827 husmenn på bnr 4. De var begge på fra Tune. Deres barn:

1. Ludvig f. 1854 i Tune
2. Caroline f. 1857 i Tune
3. Olava f. 1859 i Varteig
4. Edvard f. 1862 i Varteig
5. Julius f. 1865

I 1875 var Hans Olsen f. 1831 og hans kone Johanne Petrine Olsdtr. f. 1839 husmenn på bnr 4. De var fra Rakkestad. Deres barn:

1. Anette Caroline f. 1858 i Rakkestad
2. Johannes f. 1861
3. Peder f. 1872 i Varteig
4. Inger Anna f. 1875 i Varteig

Etter 1875 ble Langneset drevet under bnr 1 men det bodde forskjellige familier der så lenge stua sto.

I 1900 flyttet August Bernhard Olsen 1857 – 1918 og hans kone Karoline Emilie Thoresdtr. f. 1865 inn på Langneset. August Bernhard var født i Rødnes, men hadde i flere år bodd på Sikkeland (Bråten) hvor også barna var født. De bodde også i den "grå stua" der som saga står i dag, senere flyttet de til Skjeberg. Deres barn:

1. Ole f. 1883
2. Kristine f. 1887
3. Karl f. 1890
4. Magna Lovise f. 1894
5. Arnt Oskar f. 1899

Huset på Langneset ble revet ca 1930.

LAFTING

- ANNEKS
  - HYTTER
  - BOLIGER
  - BODER
  - STABBVR
- TLF : 69145700
MOB : 90856699

NAVESTAD BYGG A.S

Kampenesmosen 1, Postboks 65, 1740 Borgerhaugen

Norske Planter

i

Norsk Jord

Fra:

Vestby Planteskole

1734 Hafslundsøy. Tlf : 69 14 92 37

Åpent: Hverdager: 08:30 - 20:00, lørdag: 08:30 - 15:00

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Nordli
1735 Varteig
Telefon 69 13 28 80
Telefax 69 13 28 80
Mobil 913 37 910

SKOBUTIKKEN I SARPSBORG

KJEMPEUTVALG FOR BARN - DAME - HERRE
RIMELIGE PRISER OG RIKTIGE MOTER

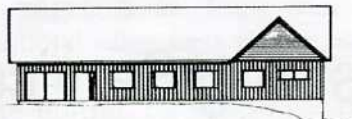
JONEID SKO A/S

ST.MARIEGT. 51 1706 SARPSBORG
TLF. 69 15 32 51

ICA

SparMat

Hasle Hageby 1
1734 HAFSLUNDSØY
Tlf./fax: 69 13 12 12 / 69 13 12 12
Org.nr.: 954 135 829

Skogly Høvleri

Inneh.: Terje Holene
1735 Varteig
Telefon 69 13 13 43

- Vanlig trelast
- Listverk
- Profilerte spesialoppdrag
- Paneler

Mandag - torsdag 07⁰⁰ - 17⁰⁰, fredag/lørdag stengt.

Sarpsborg Park & Anlegg as

Boks 730, 1733 Hafslundsøy
Tlf: 69 13 03 90 - Fax: 69 13 03 99
Mobil tlf: 901 64 657 / 957 78 938
E-mail: post@park-anlegg.no
www.park-anlegg.no

markeds **alt i kampanjemateriell**
Tlf. 69 12 61 61 **IMPULS**

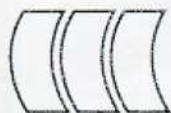
Øya Bensin og Service

KIOSK OG REKVISITA

Norbyvn. 116, 1734 Hafslundsøy

Telefon 69 14 92 35

**BALA
AGRI**

• KVALITET • DRIFTSSIKKERHET • GUNSTIG PRIS
HØY KAPASITET • TAR DIAMETER OPPTIL 41 CM

AB LANDBRUK

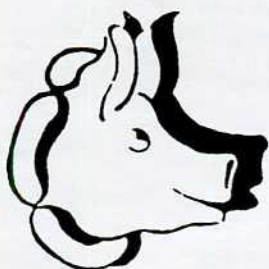
1740 Borgenhaugen Tlf. 69 13 75 02

www.ablandbruk.no

MUSIKKVERKET BORG PLATEBAR AS

STORBYEN, SARPSBORG

Tlf. 69 15 54 02

VIDAR HUGSTED

Kjøttforretning

Alb. Moeskausvei 41, 1711 Sarpsborg

Telefon 69 14 30 27

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

Freddy Mathisen as

MASKINENTREPRENØR

Mobil: 95775477

Mobil: 95775478

Fax: 69132212

Privat: 69131492

SARPSBORG

HAFSLUNDSØY TRELASTLAGER A/S

Tif 69 14 92 98/69 14 98 08 • Fax 69 14 99 39

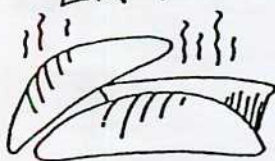

- TRELAST
- BYGGEVARER
- TAKSTOLFABRIKK
- PRESSENINGER FOR SALG/UTLEIE

STABBURSTUA

...stedet for krydder
og grønt, hjemmebakt
og pent...

Nybakkt grovbrød og krydderloff
fra bakerovnen hver lørdag

Krydderurter...oljer, eddiker
etter egne oppskrifter

Hjemmelagde geléer og andre
spennende produkter

Brukskunst, håndverk
og gaver

VELKOMMEN

ELI GLONGRUD & BJØRG WINSVOLD
SPYDEVOLD
1730 ISK   TLF: 69-132288

BYGGKJØP

KNATTERUDFJELLET TRELAST AS

Avd. Ise:	tlf. 69 16 18 20
Avd. Slitu:	tlf. 69 84 64 00
Avd. Torp:	tlf. 69 34 53 80
Avd. Spydeberg:	tlf. 69 83 32 80

Fortum Markets

– din kraftleverandør
i Østfold

Fortum

www.fortum.no

*Banken for
vartingene!*

**Gjensidige
NOR**

John Walter Johansen
BRANN & SIKKERHET AS

John Walter Johansen
Daglig leder/Konsulent

Hasle Hageby 17, 1734 HAFSLUNDSØY
Tlf. 69 15 20 00 Fax 69 15 20 01 Mob. 911 22 520
E-mail: john-w-j@online.no

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda.

Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalhistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

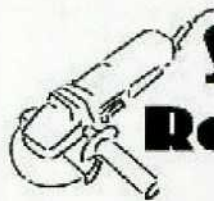
Faste aktiviteter: Utgivelse av kalender med historiske fotografier, utgivelse av årstidsskrift "INGA", aktiviteter ved Bygdedagen i Varteig. Gjennom medlemskap støtter laget arbeidet til Landslaget for lokalhistorie og Østfold Historielag.

VARTEIG HISTORIELAG har 2 æresmedlemmer og ca 80 ordinære medlemmer.

Medlemskontingent for 2004 er 75 kr (25 kr for familiemedlem).

Styret i Varteig Historielag 2004:

Leder	Solveig Rød	tlf 69131490
Styremedlem	Sonja Klemsdal	tlf 69132285
Styremedlem	Kjell Andersen	tlf 69131297
Styremedlem	Kjell Sterkerud	tlf 69131663
Styremedlem	Kjell Lunde	tlf 69131303

**Smaaberg
Rep. & Service**

Kim Morli

TELEFON: 97766029